

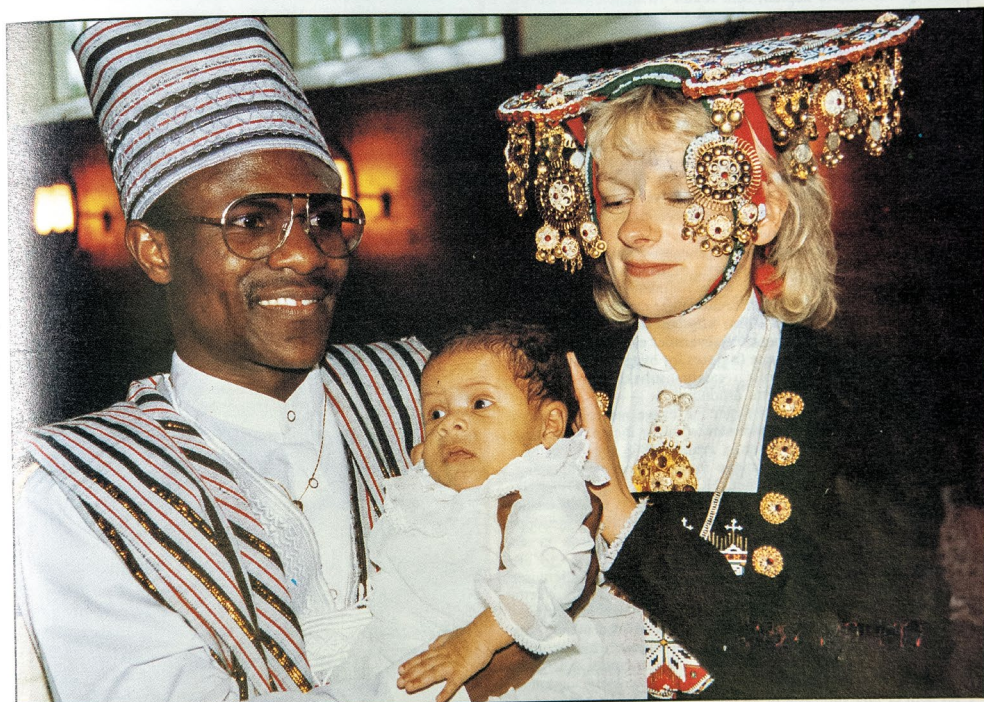

Nytt fra
Universitetet i Bergen

DESEMBER 1989 25. ÅRGANG

19-20

INTERNASJONALISERING

- FORSKNINGSSAMARBEID
- STUDENTUTVEKSLING
- MØTER MELLOM KULTURER

Internasjonaliseringspolitikken presenteres i *Nytt fra UiB* 1. desember 1989, i et nummer som gir et klart signal om at dette både er nytt og viktig. Foto: Eivind Senneset.

Kapittel 6

Bergen, verden og internasjonaliseringen

Magnus Vollset

I norsk sammenheng gikk Universitetet i Bergen tidlig i bresjen for å omfavne internasjonalseringspolitikken. «Internasjonaliseringa av idear, metodar og resultat kan vanskeleg gå for lagt i eit universitetsmiljø», het det i universitetets første felles informasjonsbrosjyre fra 1985. Professorer og studenter var involvert i samarbeid på tvers av landegrensene også tidligere, men da som en selvsagt utøvelse av vitenskapelige disipliner. Hvordan har måten internasjonalt samarbeid blir forstått og tilrettelagt endret seg over tid, og hvordan kom internasjonalseringspolitikken på dagsordenen? Og hva er egentlig internasjonalsering? Dette kapitlet undersøker hvordan både begrepet og praktiseringen av det har endret innhold over tid og i takt med politiske skifter. Særlig vektlegges tiden etter årtusenskiftet, da mye av makten til å definere hva internasjonalsering skulle innebære ble flyttet fra universitetet til nasjonale myndigheter.

Når dette verket skrives, står internasjonalisering fortsatt høyt på universitetets agenda. UiB er «et internasjonalt forskningsuniversitet», med en handlingsplan for internasjonalisering og kontor i EU-hovedstaden Brussel.¹ Internasjonalisering er nå forstått som utveksling av ideer og kunnskap gjennom gjensidig og forpliktende samarbeid på tvers av landegrensene. Internasjonalisering er noe som kan måles og tallfestes, et uttrykk for samarbeid, men også en global konkurranse om å tiltrekke seg de beste hodene, en kilde til forskningsressurser og en kamp om prestisje. Internasjonaliseringen skjer både «hjemme» og «ute» og er ikke bare et mål i seg selv, men er forstått som nødvendig for å løse globale samfunnsutfordringer, et av UiBs tre definerte satsingsområder i dag.

Det tok nesten førti år fra opprettelsen i 1946, til det å være et «internasjonalt» universitet ble identifisert som et strategisk mål. Men bergenske vitenskapsmenn var involvert i samarbeid på tvers av landegrensene lenge før internasjonaliseringsbegrepet ble et moteord på 1980-tallet. Siden har begrepet endret betydning, med nye mål og virkemidler. Med kvalitetsreformen, som ble iverksatt i 2003, er alle norske universiteter og høyskoler pålagt å bli mer internasjonale.

Dette kapittelet søker å fange opp disse store endringene. Det undersøker UiBs forhold til verden både før og under internasjonaliseringspolitikkenes tid. Hvordan havnet internasjonalisering på universitetenes dagsorden, og hvilke konsekvenser har politikken hatt for den vitenskapelige virksomheten? Det argumenteres for at begrepet i utgangspunktet var en appropriering av et begrep fra næringslivet, som ga en positiv og optimistisk ramme rundt flere UiB-interne prosesser som allerede pågikk, men at universitetet etter hvert mistet definisjonsmakten over begrepets innhold. Hvilke problemstillinger har internasjonaliseringen forsøkt å løse, og hvilke dilemmaer har den skapt?

¹ Universitetsstyret, sak 31/2016 *Handlingsplan for EU-finansierte satsninger 2016–2022*. Universitetsstyret, sak 95/2016 *Internasjonalisering. Handlingsplan 2016–2022*. UiB har vedtatt Handlingsplan for universitetets satsing med Kina (sak 27/2018). Ifølge rektor Hagen vil den ikke fornyes når den går ut i 2022, se Svendsen, K. (2022, 20. februar). «UiBs rektor legg kinasatsing i skuffen. – Vil ikkje inn i avtaler vi ikkje kan stå inne for». Khrono. Universitetets strategi ble fornyet i 2019, universitetsstyret sak 5/2019, *Kunnskap som former samfunnet. Hav, liv, samfunn*. I 2019 behandlet også universitetsstyret sak 111/2019 *Institusjonelle internasjonale forpliktelser i nettverk og andre samarbeid. Rapport frå en styringsgruppe*.

Et flertydig begrep

Begrepet «internasjonalisering» har hatt ulik vektlegging og betydning over tid. En gjennomgang av norske aviser digitalisert av Nasjonalbiblioteket viser at ordet først ble brukt i norsk presse i 1895, i avisen *Den 17de Mai (Norskt folkeblad)*. Anledningen var en diskusjon om en unionsoppløsning med svenskene innebar behov for militær opprusting. Redaksjonen argumenterte for avvæpning og begrunnet dette med at den «trur paa ei aukande internasjonalisering».² Internasjonalisering ble forklart som forpliktende samarbeid på tvers av landegrensene, med en eksplisitt logikk: Når land gjennom forretningsliv, varebytte, samferdsel, handel og kapital ble sammenvevd, ville kostnadene ved å skade det internasjonale samarbeidet bli så høye at krig ble en umulighet. Internasjonalisering var altså noe udelt positivt – samarbeid på tvers av landegrensene som bidro til å hindre krig.

I mellomkrigstiden ble begrepet noen ganger brukt om statenes forhold til hverandre, særlig om spørsmål som gjaldt avståelse av suverenitet og om internasjonal regulering av handel og skipsfart.³ Bruken av begrepet i norske medier tok seg imidlertid kraftig opp fra begynnelsen av 1980-tallet, da det for det meste ble brukt om globaliseringens konsekvenser for norsk næringsliv. Oppmerksomheten var rettet mot eksport og økonomisk frihandel, prosesser som gjorde at det norske næringslivet i stadig større grad ble del av internasjonale nettverk med kontakt og konkurranse. Internasjonalisering var forbundet med økt behov for omstilling og rommet både en trussel og nye muligheter – internasjonalisering ville skape en fremtid med nye vinnere og nye tapere. Høsten 1984, som en forberedelse til «eksportåret 1985», oppnevnte Willoch-regjeringen et offentlig utvalg for å undersøke det eksportrettede næringslivets behov for offentlig støtte, Abrahamsen-utvalget. Der ble internasjonalisering forstått som «eksportfremmende virksomhet i vid forstand».⁴ I 1986 ble utredningen fulgt opp av en egen stortingsmelding hvor internasjonalisering av næringslivet var viktigste

2 Den 17de Mai/Norskt folkeblad (18. april 1895: 1), «Væpning elder avvæpning».

3 F.eks. Bergens Tidende (21. mai 1930: 11), «Skipsfartens driftsvilkår internasjonaliseres mer og mer».

4 NOU 1985: 35: 5.

tema. Her var internasjonalisering definert som «den strategi og de virkemidler som bedrifter og myndigheter bruker for å opprettholde og videreutvikle næringslivets fremstøt på internasjonale markeder både for varer og tjenester».⁵

For et universitet som ble mer og mer opptatt av samfunnsrelevans og næringslivssamarbeid, var det ikke unaturlig å hente et begrep fra næringslivet, som det selv kunne fylle med innhold. Et av fire hovedpunkter i Abrahamsen-utvalgets utredning var at internasjonalisering stilte nye krav til fremtidig arbeidskraft, som kompetanse til å delta i et internasjonalt og flerkulturelt arbeidsmarked. Dette var noe universitetet kunne bidra med. UiBs omfavning av begrepet fanget dessuten opp interne prosesser som hadde foregått en tid, særlig et behov for å organisere og profesjonalisere studentutvekslingsavtaler og andre internasjonale samarbeidsavtaler, mer samarbeid med utviklingsland og et ønske om å bidra til en flerkulturell og fredelig verden. Samtidig som begrepet representerte noe nytt, fanget det ikke minst opp allerede veletablerte vitenskapelige praksiser.

Internasjonalisering innenfra

I plandokumentet Universitetsplan 2000 (U-plan 2000) ble det å finne en rolle i en global verden uttrykt som en institusjonell målsetting. Arbeidet med planen begynte i 1980 og var ment både å stake ut kursen mot årtusenskiftet og å kartlegge arealbehov for de neste 20 årene. I planen ble det lagt stor vekt på at forskningen måtte være på et internasjonalt nivå for å være berettiget, samt en ambisjon om å være nasjonalt ledende på utvalgte satsingsfelt og blant de fremste miljøene i verden innenfor enkeltområder.⁶

5 St.meld. nr. 63 (1986–87): 9.

6 Universitetet i Bergen. (1986). *Universitetsplan 2000, del 2. Faglig utvikling*: «Forskning og forskerrekuttering». Bergen. Planens virkemidler var å styrke mulighetene for studieopphold i utlandet, faglige reiser og invitasjon av utenlandske gjesteforskere, og den knesatte målet om internasjonal tilstedeværelse: «Gjennom internasjonalt forsknings-samarbeid vil universitetet ta sikte på å være blant de ledende miljøer på enkelte forskningsfelt. [...] Universitetet vil øke sitt forskningssamarbeid med andre forsknings- og utdanningsinstitusjoner, lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Samarbeidet skal bygge på gjensidighet», s. 34 flg., 81 flg. Se også Universitetet i Bergen (1986), *Universitetsplan år 2000, del 2. Faggruppe 3: Faglig utvikling fram mot år 2000*, Bergen, s. 46, 74.

Verden var i endring, og dette fikk konsekvenser for universitetets samfunnsoppdrag: «Vi bør i vår planlegging ta hensyn til at vi står i en ny samfunnsmessig og global situasjon, som kan stille krav om nye utdanningsprogrammer og forskning på nye felter», het det i planen.⁷ Dette ble konkretisert som en satsing på gjesteforelesere, internasjonale konferanser, gjesteforskerprogram, institusjonelle samarbeidsavtaler og samarbeid med utviklingsland.

I universitetets informasjonsbrosjyre fra 1985, en påkostet og rikt illustrert 36-siders trykksak som på nynorsk og engelsk presenterte UiB til universitetets gjester og kontakter både nasjonalt og internasjonalt, ble det understreket at en tilknytning til internasjonale vitenskapelige nettverk var en historisk forutsetning for en akademisk institusjon:

Skal norske vitenskapsmenn kunne drive universitetsforskning, må den internasjonale innsatsen av forskarane som var knytte til Bergen museum, førast vidare i vår tids former. Nettopp ved å delta i eit fritt og overnasjonalt forskingsnettverk kan universitetet og forskarane formidle granskingsresultat til beste for byen og landsdelen.⁸

Begrepet «internasjonalisering» ble brukt om utveksling av ideer, metoder og resultat på tvers av landegrensene, og kunne «vanskeleg gå for langt i eit universitetsmiljø».⁹ Norske fagmiljø var små, og samarbeid med fagmiljø i andre land var avgjørende for å sikre og videreutvikle kvaliteten i arbeidet. *Nytt fra Universitetet i Bergen* kom i 1989 med et eget og omfattende temanummer om internasjonalisering, forskningssamarbeid, studentutveksling og kulturmøter. Visjonen var håpefull: Heller enn konflikt, krig og hindringer, varslet internasjonaliseringen samarbeid, fred og muligheter. I Vest-Europa hadde EF gjennomført sitt første rammeprogram for forskning (1984–87), og Erasmus-programmet la fra 1987/88 til rette for studentutveksling. Den kalde krigen gikk mot slutten, og Berlinmurens fall 9. november 1989 ble symbolet

7 UiB. *Universitetsplan 2000: Synspunkter på universitetets stilling og utvikling fram til århundreskiftet*. Kollegiesak 164/1980: 43.

8 *Universitetet i Bergen* (informasjonsbrosjyre), Bergen, august 1985, s. 2.

9 Sst.: 29.

på demokratibølgen som skyllet over Øst-Europa. Som det het i lederartikkelen:

Europa er i smeltingen. Kanskje kan krigsindustriens utgifter, som bare for NATOs vedkommende krever mer enn 800 mrd. dollar pr. år, dempes, og ressursene frigjøres for byggende aktiviteter? Da kan universitetenes rolle i samfunnsutviklingen komme i sentrum som aldri før i dette århundret.¹⁰

Mens internasjonalt samarbeid tidligere hadde foregått med kolleger i vestlige land, eller bygget broer mellom øst og vest, la UiB på 1980-tallet også vekt på forskning og utdanning knyttet til utviklingsland og samarbeid nord-sør.¹¹ Dette hadde enkeltforskere arbeidet med siden 1960-tallet, lenge på eget initiativ. Nå ble det institusjonelt forankret som en måte å lære av kolleger i andre land, en dyd av nødvendighet for et lite land i utkanten av Europa, en offensiv for å spre egen kompetanse til andre, og et solidarisk bidrag til å gjøre verden bedre.

Studentutveksling og samarbeidsavtaler

Da internasjonalisering på 1980-tallet ble en institusjonell målsetting, og etter hvert nærmest et slagord, var det en måte å kanalisere en oppbygging av administrativ kapasitet som allerede hadde foregått i lang tid. I 1969 inngikk UiB sin første studentutvekslingsavtale med University of California, og i 1977 ble det organisert et eget gjesteforskerprogram.¹² Året etter ble det inngått en samarbeidsavtale med University of Washington i Bergens vennskapsby Seattle, der Ørjar Øyen, rektor 1978–1983, hadde studert og i 1962 tatt doktorgrad i sosiologi. Disse ble i 1981 fulgt av en tilsvarende avtale

10 «Internasjonalisering», Nytt fra Universitetet i Bergen, 1989, 25(19/20): 2.

11 Forland 1996: 457–459, Sørbø & Bjorvatn 1989: 173–179.

12 Mellom 1977 og 1991 finansierte gjesteforskerprogrammet opphold for 145 utenlandske forskere i Bergen. Oversikten over land gir en indikasjon på de tetteste forbindelsene: USA (44), Sudan (11), Storbritannia (9), Canada (8), Sverige (7), India (6), Sovjetunionen (5), Danmark (4), Australia (3), andre (40). Flertallet av besøkene kom etter 1986, da programmet ble utvidet med et «Senior Research Fellowship Program», der seniorforskere fra utviklingsland ble invitert til 3–9 måneders opphold med lønn og reiseutgifter dekket fra UiB.

med University of Khartoum, Sudan, som formaliserte femten års uformelt samarbeid og omfattet utveksling av både studenter og forskere. Tre år senere ble en liknende avtale inngått med University of Dar-es-Salaam i Tanzania, etter lengre tids samarbeid særlig innenfor arkeologi og medisin. Innen 1990 hadde UiB nitten bilaterale samarbeidsavtaler med institusjoner på alle kontinenter samt tilknytning til de norske studiesentrene i Caen (1983) og Kiel (1986).

I 1999 ble Det norske institutt i Athen etablert, og gjennom 1990-tallet ble nye avtaler undertegnet omtrent hvert år samtidig som nye norske initiativ ble tatt. Det norske universitetssenteret i St. Petersburg startet i 1998 for å styrke samarbeidet med russiske akademikere og legge til rette for studieopphold og felles arrangementer – og nedlagt i 2019 på grunn av at rammebetingelsene endret seg.¹³ Senteret i Paris ble dannet samme år, og inngår fortsatt i internasjonaliseringspolitikken. Ledelsen ved de norske sentrene har skiftet mellom de norske partnerne, og sentrene både i St. Petersburg og Paris har vært ledet fra Bergen: professor i russisk Lillian Helle ved det første, professor i fransk Per Buvik og sosiologiprofessor Johannes Hjellbrekke ved det siste.

I 2002, etter en større opprydning der inaktive avtaler ble avsluttet, sto UiB med 59 student- og forskerutvekslingsavtaler på alle kontinent. De bilaterale avtalene ble også supplert av formell deltakelse i internasjonale universitetsnettverk. I 1992 ble UiB tilknyttet Utrecht Network, fulgt av Coimbra Group (1995).¹⁴ Nettverkene ble sett som verktøy for å oppnå fordeler som ved de bilaterale avtalene, men med færre byråkratiske forpliktelser. I tillegg supplerte nettverk knyttet til forskningsinfrastruktur avtalen fra 1954 med Det europeiske senteret for kjernefysikk (CERN). De mest sentrale for UiB var Det europeiske molekylærbiologiske laboratorium (EMBL 1986) og Den europeiske romfartsorganisasjonen (ESA 1987).

13 Stølen, S. «Gravøl for Det norske universitetssenteret i St. Petersburg». Rektorbloggen, Universitetet i Oslo. <https://www.uio.no/om/aktuelt/rektorbloggen/2019/det-norske-universitetssenteret-i-st.-petersburg.html>

14 Utrecht-nettverket er et universitetsnettverk med 31 europeiske universiteter i 26 land som samarbeider om utvekslingsprogram for studenter, forskere og administrativt ansatte og samordning av pensum. Coimbra Group er et samarbeidsnettverk for 39 ledende europeiske breddeuniversitet. Siden har UiB også knyttet seg til Worldwide Universities Network (2000, et forskningsnettverk med 23 universiteter i 13 land på 6 kontinent som forsker på konsekvensene av klimaforandringene, folkehelse, høyere utdanning og utdanningsforskning, og kulturforståelse) og flere andre nettverk. For en oversikt, se UiB 2019b: 9–20.

Et sentralt virkemiddel i internasjonaliseringen var å etablere tverrfaglige sentre som skulle arbeide internasjonalt. I 1986 åpnet Senter for utviklingsstudier (SFU), med utgangspunkt i sosialantropologimiljøet ved SV-fakultetet. Oppdraget var å koordinere forskning, utdanning og annen virksomhet knyttet til universitetets samarbeid med land i den tredje verden og å gjennomføre evalueringer, eksterne forskningsoppdrag og konsulentvirksomhet.¹⁵ Innen tre år hadde SFU 20 millioner i eksterne oppdragsmidler. I 1988 ble Nasjonalforeningens senter for forskning om helsefremmende arbeid, miljø og livsstil (HEMIL-senteret) opprettet og forankret i stiftelsen Unifob etter at Nasjonalforeningen ga av midler foreningen hadde fått gjennom TV-aksjonen i 1987. Tildelingen skulle styrke forskningen ved Institutt for sosialpsykologi der senere professor Leif Edvard Aarø i mange år hadde drevet forskning om helse og livsstil, og hadde samarbeidet mye med Nasjonalforeningen. Instituttet var også involvert i større sammenliknende undersøkelser i WHO-regi, blant annet om skolelevers kosthold og helse. I 1993 ble HEMIL-senteret tilknyttet program for bærekraftig utvikling og Det psykologiske fakultet.¹⁶ Virksomheten fortsatte å være forankret ved dette fakultetet og i Unifob, inntil HEMIL-senteret ble et ordinært universitetsinstitutt i 2010.

I 1988 åpnet også Institutt for internasjonal helse, et samarbeid mellom Det medisinske og Det odontologiske fakultet, fra 1990 omdøpt til Senter for internasjonal helse (SIH). I 1989 etablerte realfagene et Senter for miljø- og ressursstudier (SMR), et tverrfaglig senter for miljø- og ressursproblemer i nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Fra 1993 ble UiB vertskap for det sammenliknende fatigdomsforskningsprogrammet CROP, opprettet i samarbeid med Det internasjonale samfunnsvitenskapelige rådet (ISSC, fra 2017 ISC), etter initiativ fra professor i sosiologi, Else Øyen.¹⁷

Internasjonalt samarbeid kom i utgangspunktet til etter initiativ fra fagmiljøene, men behovet for samordning og et administrativt støtteapparat ble stadig større. Det gjaldt for eksempel

15 Bagge 1996: 689–691.

16 Om Institutt for sosialpsykologisk forskning, Årsmelding 1986: 385–388, Årsmelding 1989: 38–39, Årsmelding 1993: 38. HEMIL-senteret ble et institutt ved Det psykologiske fakultet i 2010 og skiftet i 2020 navn til HEMIL – Institutt for helse, miljø og likeverd, jf. Universitetsstyret, sak 44/2020.

17 <https://www.crop.org/>

prosessen med å velge hvem som skulle få støtte til å reise ut, samt hjelp med formalia, praktiske spørsmål og å være vertskap for gjester utenfra. I sentraladministrasjonen ble det i 1975 opprettet et kontor for utenlandske studenter, og i 1980 kom et innføringsprogram i norsk for utlendinger, fulgt fem år senere av masterprogram på engelsk.¹⁸ Noen fagmiljø etablerte rutiner og laget informasjonsbrosjyrer for hva utenlandske gjester kunne forvente. Fra 1981 fikk for eksempel gjesteforskere fra Seattle et 20 sider tettskrevet notat ført i pennen av den amerikanske statsviteren Donald Matthews med informasjon om alt fra arbeidstillatelse og helseforsikring, via barnehager og skoler for familiemedlemmer, legevakt, prisnivåer og åpningstider i butikkene, til anbefalte restauranter, kulturliv, sosiale kutymmer og hvordan man kunne skaffe barnepass. Målet var ikke markedsføring, men nytte:

Living in Norway, even for a few months, is not «just like living in the U.S.». Your entire family will have to make changes in life-style and they will not always be easy or immediately enjoyable. There is a degree of isolation to be experienced which gregarious Americans often have never experienced before. [...] If you cannot stand your children (or your spouse) for more than a few minutes a day, there are going to be problems.¹⁹

Gruppen som fikk ansvar for å følge opp samarbeidet med Seattle, Washington-komiteen, ble mønster for den vitenskapelige koordineringen av det internasjonale samarbeidet. Etter et par navnebytter fikk komiteen i 1985 navnet Rådet for internasjonalt samarbeid og utviklingsstudier, RISU, med én representant fra hvert fakultet og to studentrepresentanter. RISU fikk ansvar for å følge opp kollegiets vedtak om å gjøre internasjonalisering til et satsingsområde.²⁰ Arbeidet besto av å stimulere enkeltforskeres og enkeltmiljøers

18 NOU 1989: 13, s. 75.

19 Matthews, Donald R. (1981), *Americans in Bergen: An Introduction for University of Washington Faculty*, s. 3. UiB sentralarkiv, boks «Internasjonalt sekretariat, utvekslingskomiteen 1982». Blant de andre rådene var en anbefaling om godt regntøy («You can get along in Seattle without good rain gear, but not in Bergen», s. 9), og tips om å kjøpe alkohol på taxfree ved ankomst: «Alcohol is horribly expensive. Stock up in the duty-free shop at the airport. If you don't drink, think about purchasing some liquor as gifts to Norwegian friends who do. They will be most thankful» (s. 11).

20 Lerheim & Digernes 1996: Vedlegg 3: Utviklingsrelatert virksomhet ved institusjonene, s. 4.

arbeid for å bygge opp og vedlikeholde internasjonale forskernettverk, gi råd, følge opp de mange bilaterale avtalene, å kommentere fakultetenes budsjettforslag og å påse at de internasjonale ambisjonene ble fulgt opp. Dette var lettere sagt enn gjort.

En tidlig utfordring var at mandatet til RISU este ut, og snart kombinerte RISU rollen som rådgivende organ for kollegiet, innspillorgan for fakultetenes budsjetter og styre for SFU. Dette førte i 1991 til en omorganisering av den delen av den internasjonale virksomheten som angikk utviklingsrelatert forskning; dette diskuteres nærmere i kapittel 11 i bind 2. Men omorganiseringen hadde ikke minst sammenheng med en vending i retning av forskning som kunne støtte opp om den nye politiske målsettingen om – og for – en bærekraftig utvikling. Under ledelse av statsminister Gro Harlem Brundtland ga FNs Verdenskommisjon for miljø og utvikling ut rapporten *Vår felles fremtid* i 1987. Den ble et viktig referansepunkt også i forskning og utdanning. Verden var bundet sammen i et globalt skjebnefellesskap, og behovet for tverrfaglige løsninger på globale utfordringer var stort. Denne vendingen ga også finansiell uttelling, for med rapporten fulgte forskningsmidler.²¹ Selv om UiBs arbeid for internasjonalisering hadde startet tidligere, ble Brundtland-rapporten hyppig referert til som begrunnelse for den internasjonale satsingen.

Mens Willoch-regjeringen fra 1981 gjennom utredninger og stortingsmeldinger hadde knyttet internasjonalisering til næringslivet, var det Brundtlands andre regjering som knyttet internasjonalisering til forskning og utvikling fra 1986. Stortingsmelding nr. 42 (1987–88) *Om u-landsorientert utviklingsforskning* slo fast at feltet «inngår som en naturlig del av internasjonaliseringen av våre institusjoner».²² NOU 1988: 28 *Med viten og vilje* etterspurte på sin side mer forskning om internasjonale forhold, særlig rettet mot land Norge samarbeidet og samhandlet med. Arbeidet ble ledet av sosiologiprofessor Gudmund Hernes, som koblet manglende internasjonalisering til manglende kvalitet. I en mye omtalt kronikk i Dagbladet nyttårsaften 1986 diagnostiserte han norske universiteter som «middelmådige».²³

21 NAVFs styringsgruppe for miljø og utvikling, etablert i 1988 var sentral, se Wisted & Mathisen 1993: 23–30.

22 St. meld. nr. 42 (1987–88): 7.

23 Dagbladet 31. desember 1986, kronikk av G. Hernes: «Kan man ha ambisjoner i Norge?» Se også Collett 2004, samt Aamodt & Lyby 2019: 25–52.

Hernes-utvalgets utredning ble fulgt av NOU 1989: 13 *Grenseløs læring* om studentutveksling og internasjonalisering av høyere utdanning, som i første setning slo fast at «[i]nnsatsen for internasjonalisering av norsk høyere utdanning har vært spredt og tilfeldig».²⁴ Til tross for bidragene fra institusjoner, organisasjoner og enkeltpersoner krevde utviklingen internasjonalt en «skjerpet oppmerksomhet overfor internasjonalt samarbeid og bevissthet omkring verdier og veivalg i vårt engasjement».²⁵ Internasjonaliseringsprogrammet ved UiB ble trukket frem som eksempel til etterfølgelse.²⁶ Selv om begrepet aldri ble eksplisitt definert, la utredningene til grunn at internasjonalisering var et svar på en verden i endring, med nye behov for kompetanse, effektivitet og profesjonalisering, og at økt internasjonal konkurranse krevde satsing på de beste fagmiljøene.²⁷ Som statsråd for høyere utdanning (1990–95) i Brundtlands tredje regjering fikk Hernes ansvar for å gjennomføre politikken.²⁸

En av de mest konkrete konsekvensene i Bergen var å legge til rette for Senter for internasjonalt universitetssamarbeid (SIU), som ble etablert i 1991 under ledelse av Ulf Lie. Han hadde kommet til UiB i 1972 som lektor i amerikansk litteratur og skulle bli kjent som en konsekvent talsmann for gjensidighet i internasjonalt samarbeid.²⁹ SIU var opprettet av Det norske universitetsråd, som hadde sitt sekretariat i Bergen og var administrativt tilknyttet UiB. Mandatet var å tjene som bindeledd mellom norske og utenlandske universiteter og høyskoler og administrere norsk deltakelse i internasjonale programmer og internasjonale avtaler i regi av Det norske universitetsråd. På femten år vokste antallet ansatte fra 3 til 40, i takt med at ansvarsområdet og omfanget av studentutvekslingen vokste.³⁰

24 NOU 1989: 13: 7.

25 Sst.: sitat s. 7.

26 Sst.: 147–150.

27 «For å sikre faglig utvikling, må vi kople oss til de miljøer der utviklingen skjer: For å følge med, må vi være med.» NOU 1988: 28: 14.

28 Se særlig St.meld. nr. 40 (1990-91), *Fra visjon til virke*.

29 Vestvik, S. (2005, 21. oktober). «En internasjonal arbeidsmann». Bergens Tidende, s. 27.

30 Sst. Etter kvalitetsreformen ble innført i 2003, ble SIU eget forvaltningsorgan med rolle som rådgivings- og kompetansesenter for økt internasjonalisering, før det i 2018 ble del av Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning (Diku).

Internasjonalisering blir tall

I 1990 ble internasjonaliseringen for første gang presentert som tall i en tabell under tittelen «omfanget av den internasjonale virksomheten».³¹ I tråd med nye målstyringsideal gjenspeilte tabellen en ambisjon om at internasjonalisering var et fenomen som kunne fanges i tall. I utgangspunktet var tabellen ment som en presentasjon av universitetets internasjonale virksomhet, et verktøy for å undersøke om tiltakene satt i verk under paraplyen Universitetsplan 2000 hadde en målbar effekt. Mens utredningsarbeidet foregikk fakultetsvis, nedenfra og opp gjennom kvalitative presentasjoner av aktiviteter og planer, var tabellen et forsøk på å skaffe en oversikt over hele universitetet sett ovenfra. Det viktige var ikke å beskrive et komplekst system hvor ulike forskere gjennom et vitenskapelig liv deltok i ulike roller – eller mangfoldet personer, fakultet og disipliner imellom – men å skape målbare og generelle kategorier som kunne formidles til bevilgende myndigheter. Fra 1990 inneholdt universitetets årlige budsjettforslag en egen del om «internasjonalisering» – en diskusjon om endringer i tallene fra år til år. Tellingene gikk altså raskt fra å gjøre internasjonalisering til noe målbart, til å bli et mål for om ulike tiltak hadde hatt en effekt, og et imperativ for forbedringer fra år til år.

Nøyaktig hva som skulle telles, var ikke gitt, og internasjonaliseringens kategorier ble stadig justert på 1990-tallet. Innreise og utreise blant gjesteforskere, gjesteforelesere og stipendiater var alltid med. «Foredrag/posters/inviterte innlegg på internasjonale konferanser» ble i 1992 differensiert i reiser med og uten innlegg, hvor sistnevnte kategori etter noen år ble fjernet helt. Da ble til gjengjeld «publikasjoner med utenlandske medforfattere» del av statistikken. I flere år var «deltakelse i internasjonale utvalg m.m.» et viktig måltall, men registreringene viste seg snart så tilfeldig at kategorien ble fjernet. Heller enn å fange alt var tallene ment å representere en grunntanke om at vertskap og reisevirksomhet ga tilgang til ny kunnskap, at den som reiste ut formidlet kunnskap utviklet

31 Se Magne Lerheims notat «Omorganisering av den internasjonale virksomheten ved universitetet i Bergen», til Kåre Rommetveit og Sverre Spildo, datert 31.08.1990 (Le/kod dok. 23Le). 1990: 4–5. UiB-arkiv: boks «Notater om internasjonalisering v/UiB, 80-90-tallet». Vedlegg til DAK-sak 155/1987.

i Bergen, og at den som hadde vært på utvekslingsopphold, var en berikelse for fagmiljøet ved gjenkomst. Samtidig fikk de ansatte en melding om hva som ble regnet for viktig internasjonalisering.

Studentutvekslingen ble del av tallmaterialet i 1994. Dette hadde vært et kjernepunkt i universitetets mange bilaterale avtaler, og i 1990 doblet UiB tilskuddet til studenters feltopphold i utlandet, til 24 stipender. Samtidig studerte omkring 10 000 norske studenter i utlandet, 7400 av dem med støtte fra Lånekassen. Omtrent samtlige tok hele utdannelsen ute, påpekte Jan Petter Myklebust ved Internasjonalt sekretariat:

Dersom disse studentene hadde deltatt i organisert studentutvekslinger med andre universiteter, ville dette hatt en merkbar «internasjonaliseringseffekt» på UiB.³²

En nærmere undersøkelse viste at det var betydelig enklere for studentene å få støtte fra Lånekassen dersom de tok utdannelsen i utlandet uavhengig av de norske universitetene, for da unngikk de kravet om forhåndsgodkjennelse av at kurset inngikk i en grad ved en norsk moderinstitusjon.³³ Å legge bedre til rette for forhåndsgodkjennelse var et viktig argument for opprettelsen av det nordiske studentutvekslingsprogrammet NORDPLUS i 1989, likeså da UiB tre år senere ble del av det europeiske Erasmus-nettverket for studentutveksling.

Tellingene forskjøv internasjonaliseringens logikk. Heller enn å sende hovedfagsstudenter som ambassadører og brobyggere for faglig samarbeid, ble oppmerksomheten rettet mot økt volum av studentutveksling, særlig på lavere grad.³⁴ Men tallene gikk ikke bare fra indikatorer til målsetninger, de skapte også oppmerksomhet om trender som tidligere ikke var synlige. Et eksempel er hvordan Det medisinske fakultet avdekket at 75 av de vitenskapelig ansatte gjennom 1990-tallet ikke hadde benyttet seg av forskningstermin, til tross for full opptjeningsstid og mulighet for tre måneders permisjon med lønn. Dette førte til et større arbeid med å undersøke

32 Myklebust, J.P., «Forslag om avdelingslederstilling med internasjonalt arbeidsfelt ved sentraladministrasjonen», UiB, Bergen 9. september 1990. Budsjettinnspill.

33 Myklebust, J.P., «Notat til Universitetsdirektøren fra Internasjonalt Sekretariat», 24. oktober 1990.

34 Sst.

hvilke hindringer som lå i veien – mangel på internasjonalisering ble noe som måtte forklares og motarbeides. Konklusjonen pekte på konkrete tiltak: Informasjon i planleggingsfasen var vanskelig tilgjengelig, og spesielt for unge familier med barn var utenlandsopphold et underskuddforetak. I tillegg var mobilitet blant forskere ikke nødvendig i karriereveien fra stipendiat til professor. Som dekanen og fakultetsdirektøren konkluderte: «Dersom utenlandsopphold i tillegg er forbundet med økonomisk tap, vanskelig familieforhold og irrganger i byråkratiet, er det ikke å underes over at mange velger å ikke reise ut.»³⁵

Mer internasjonalisering utenfra

På begynnelsen av 00-tallet slo internasjonalisering for alvor inn over sektoren utenfra. Tre faktorer var særlig viktige: Bolognaprosessen, kvalitetsreformen og internasjonale rankinger. Hva «internasjonalisering» innebar, ble vektlagt noe ulikt.

Bolognaprosessen tok til i 1999 i regi av Europarådet og hadde som mål å etablere et felleseuropeisk område for høyere utdanning. For å gjøre det enklere å studere og arbeide på tvers av landegrensene og gjøre Europa mer konkurransedyktig skulle utdanning anerkjent i ett land automatisk bli anerkjent i et annet.³⁶ Dette krevde standardisering. Et viktig steg var kvalifikasjonsrammeverket som ble vedtatt under ministermøtet i Bergen i 2005, en detaljert forskrift der læringsutbyttet beskrives etter kategorier for kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse.³⁷ (Se også kapittel 1 i bind 3.) Målet med kvalifikasjonsrammeverket var å gjøre det enklere å sammenlikne og samordne utdanningskvalifikasjoner på tvers av landegrensene, og illustrerer hvordan Bolognaprosessen brukte felles utdanningsstruktur og kvalitetssikringssystem som virkemiddel for å nå et mål om økt mobilitet av studenter og ansatte.

35 Brev fra Det medisinske fakultet ved dekan Nils Erik Gilhus og fakultetsdirektør Johs. Teigland til Forsknings- og utdanningsavdelingenn. Sak 00/692/ MED J.G., 13. februar 2001.

36 Erklæringen ble undertegnet i Bologna i 1999 av undervisningsministre fra 29 europeiske land, deriblant Norge, og etablerte et «European Higher Education Area» som siden er utvidet til 49 land. For en kritikk, se Collett 2004: 182–193.

37 NOKUT 2011: 6.

Kvalitetsreformen ble vedtatt av Stortinget i 2001, innført sommeren 2003 og var Norges videreføring av Bolognaprosessen.³⁸ Basert på Mjøs-utvalgets utredning innførte reformen et system for studiepoeng (ECTS) og gradssystem med bokstavkarakterer som gjorde det enklere å harmonisere karakterer på tvers av landegrensene. Reformen varslet også en ny virkelighet der institusjonene måtte forvente å bli målt opp mot forskningsmiljø i andre land og den internasjonale forskningsfronten. Institusjonene ble bedt om å utvikle en klar faglig profil og satse på å hevde seg internasjonalt på utvalgte områder.

Som del av evalueringen av kvalitetsreformen skiller Tor Halvorsen og Reidun Fayes studie av internasjonaliseringen mellom «gammel» og «ny» internasjonalisering. De ser kvalitetsreformen som et «vendepunkt og regimeskifte».³⁹ Den «gamle» var opptatt av studentutveksling, forankret i enkeltforskeren og fagmiljø og opptatt av bredde og dannelse, kulturmøter og solidaritet. «Gammel» internasjonalisering var et mål i seg selv. I den «nye» ble internasjonalisering forstått som et strategisk virkemiddel, et lederansvar som skulle gjennomsyre hele institusjonen, et middel for å fremme spissing og kvalitet. Også de administrativt ansatte skulle utveksles – helst innenfor avtaler med organisasjoner en hadde strategisk og langsiktig interesse av å samarbeide med. Heller enn høye tall på studentutvekslingen måtte det som skjedde «ute», få mening for «internasjonalisering hjemme».⁴⁰

Et kjennetegn ved internasjonaliseringen av høyere utdanning i Norge, argumenterte Halvorsen og Faye, var at styresmaktene var motoren i prosessen.⁴¹ Den «nye» formen for internasjonalisering markerte en endring i relasjonene mellom utdanning, samfunn og politikk. På den ene siden fikk den enkelte institusjon større autonomi til å forme sine egne satsinger. Samtidig ble de pålagt et strengere kontrollregime med byråkrati og regler, rettleiding og kontroll, og en forventning om nettopp å internasjonalisere. Den nye internasjonaliseringen grep følgelig inn i en rekke spørsmål om akademisk frihet og universitetenes egenart. Skulle universitetene

38 St.meld. nr. 27 (2000–2001).

39 Halvorsen & Faye 2006: 13 flg.

40 Sst.: 82.

41 Sst.: 20.

satse på bredde eller spissing? Skulle de satse hjemme eller ute? Var fagene eller organisasjonen det viktige? Hvordan forholde seg til at internasjonaliseringens språk var engelsk framfor norsk? Hvem skulle rekrutteres?

Med den nye Universitets- og høyskoleloven som trådte i kraft i 2005, ble det lovpålagt at utdanning og forskning skulle skje i samarbeid med relevante institusjoner i andre land, «følge den internasjonale forskningsfronten» og være «på høyt internasjonalt nivå». ⁴² Stortingsmelding nr. 14 (2008–09) om internasjonalisering av utdanningen slo senere fast at økt global konkurransedyktighet krevde færre og større institusjoner, og at de beste miljøene måtte styrkes. Større institusjoner ble forventet å sette av ressurser til profesjonelle apparat for å håndtere utdannings- og forsknings-samarbeid. «Det betyr at internasjonalisering av utdanning ikke bare defineres som et mål i seg selv, men også som et virkemiddel til å fremme økt kvalitet og relevans i norsk utdanning», het det i stortingsmeldingen. ⁴³ Solberg-regjeringen (2013–2021) fulgte den samme linjen, for eksempel i den såkalte strukturmeldingen *Konsentrasjon for kvalitet* (2014–15). Å utvikle verdensledende fagmiljøer er en av seks hovedprioriteringer i gjeldende langtidsplan for forskning og høyere utdanning (2015–2024). ⁴⁴

Kvalitetsreformen ble fulgt opp med et nasjonalt byråkrati. I 2003 ble NOKUT – Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen – etablert for å kvalitetssikre og akkreditere norske læresteder og studieprogram innenfor høyere utdanning. ⁴⁵

Den tredje ytre faktoren var de internasjonale universitets-rankingene som begynte å gjøre seg gjeldende rundt 2005. Rankinger av universiteter hadde eksistert i USA siden 1980-tallet, men da som et nasjonalt anliggende. Nå var det verdens ledende universiteter som skulle måles og sammenliknes, og rankingene fikk stor oppmerksomhet. Som det het i stortingsmeldingen om internasjonalisering i 2009: «Selv om disse listene er kritisert og omstridt, bidrar de til å styrke eller svekke universitetenes prestisje og attraktivitet.» ⁴⁶ I UiBs årsmeldinger ble rangeringene jevnlig

42 Lov om universiteter og høyskoler (2005) § 1-1 og § 1-3 (LOV-2005-04-01-15).

43 St.meld. nr. 14 (2008–09): 5. Se også s. 74, samt NOU 2008: 3.

44 Meld. St. 7 (2014–2015) og Meld. St. 18 (2014–15).

45 For NOKUTs forløpere, se Stensaker 2006: 9–14.

46 NOU 2008: 3: 26. Se også s. 132–133.

trukket frem som indikasjon på at arbeidet for å bli et internasjonalt synlig forskningsuniversitet lyktes, en proxy for den vanskelige størrelsen «kvalitet».⁴⁷ UiB nådde en topp i 2011 med en 121. plass på QS World University Ranking. Forskningsbarometeret, en liste på 24 indikatorer for norsk forskning og innovasjon introdusert samme år, konkluderte med at «[e]n samlet vurdering av utdannings- og forskningsindikatorerne kan tyde på at Universitetet i Bergen gjør det best blant de norske universitetene».⁴⁸ Etter at UiB året etter begynte å falle på rangeringene, rettet UiB oppmerksomheten mot siteringer. «Siteringstallene er et objektivt mål som viser at UiBs forskning har gjennomslagskraft, at den er viktig og betyr noe for andre forskere», het det i årsrapporten fra 2014, da QS-rankingen viste at UiB var det 54. mest siterte universitetet i verden.⁴⁹

Rankingene er omdiskuterte. Metodologien som ligger til grunn, er ugjennomsiktig, og ulik fra ranking til ranking. Jevnt over er «internasjonalisering» eller «international outlook» basert på tellinger av student- og forskerutveksling og andel internasjonale studenter og ansatte – størrelser som er enkle å kvantifisere og sammenlikne. Hos Times Higher Education (THE) og U-multirank blir også «internasjonalt samarbeid» talt, målt og veid, uten at formelen som ligger til grunn er kjent. QS kvantifiserer andel internasjonale studenter og ansatte, men legger vesentlig mer vekt på siteringer i forlagshuset Elseviers siteringsdatabase Scopus. Jevnt over utgjør den kvantitative internasjonaliseringen rundt 10 prosent av poengsummene. «Internasjonalt omdømme», basert på spørreundersøkelser, kommer i tillegg og utgjør mellom 30 og 40 prosent av den endelige scoren.⁵⁰

Mens det på 1990-tallet var universitetet selv som satte tall på internasjonalisering, og konkurransen dreide seg om interne forbedringer fra år til år, har rankingene siden 2005 bidratt til at internasjonalisering har blitt farget av global konkurranse institusjoner imellom.⁵¹ I rankingene er internasjonalisering verken

47 Se for eksempel universitetsstyret, sak 62/2009: 1 (Forskningsmelding 2008).

48 Kunnskapsdepartementet 2011: 39. Forskningsbarometeret sammenlikner Norge med Sverige, Finland, Danmark, Nederland og Østerrike. Fra 2019 har barometeret blitt integrert i den årlige *Indikatorrapporten* som utgis i samarbeid mellom Norges forskningsråd, Statistisk sentralbyrå og NIFU.

49 Utkast til årsrapport, universitetsstyret, sak 8/2015.

50 Komotar 2019.

51 Musselin 2019. Konkurranseaspektet eksisterte også før rankingene, eksempelvis i kon-

et mål i seg selv eller et middel for å oppnå faglig kvalitet, men en måte å måle og sammenlikne kvalitet. Selv om metodene til dels er gåtefulle, har rankingene gjort internasjonalisering til noe det er mulig for et universitet å bli målbart god på. Samtidig er det ikke kun konkurranse – også siteringer og sampublikasjoner teller positivt i de fleste rankingene, som uttrykk for samarbeid på tvers av landegrensene.

Internasjonalisering blir handlingsplaner

UiBs svar på internasjonaliseringen som kom utenfra, var tredelt: en viserektor for internasjonale relasjoner, handlingsplaner for universitetets internasjonale virksomhet og styrking av det administrative apparatet. Da Sigmund Grønmo ble valgt til rektor (2005–2009), ble Kjersti Fløttum viserektor for internasjonale relasjoner. Da Grønmo ble gjenvalgt (2009–2013), ble Astri Andresen viserektor for internasjonale relasjoner. Med Dag Rune Olsen som rektor hadde UiB først viserektor for internasjonalisering (Anne Christine Johannesen, 2013–2017) og viserektor for globale relasjoner (Annelin Eriksen, 2017–2021). Margareth Hagens rektorat fra 2021 har kombinert viserektor for forskning og internasjonale relasjoner (Benedicte Carlsen). Det er for tidlig å si hva dette begrepsskiftet i praksis betyr.

Universitetets første handlingsplan for internasjonal virksomhet ble klar på tampen av 2006 – det 23 sider lange dokumentet *Evne til internasjonalisering*. Målet var å gjøre UiB til «et velrenommert universitet og attraktiv samarbeidspartner». Middelet var 17 tiltak for forskning, 11 om utdanning, 12 om forskerutdanning, 9 om formidling og profilering og 10 om koordinering, samarbeid og ansvar. Internasjonalisering ble forstått som tilrettelegging av internasjonalt samarbeid, der forskning og utdanning ble sett i sammenheng – et virkemiddel til å fremme kvalitet innenfor forskning, utdanning og formidling.⁵² Deltakelse i internasjonale prosjekter som innebar mobilitet av forskere og studenter, skulle gå hånd i

52 kurranse om forskningsmidler fra EUs rammeprogram som åpnet for Norge i 1993. Universitetsstyret, sak 90/2006. *Handlingsplan for internasjonal virksomhet ved Universitetet i Bergen 2007–2009. Evne til internasjonalisering*. Online: https://w2.uib.no/filearchive/handlingsplan_internasjonalisering_200611017_1.pdf

hånd med oppbygging av gode og attraktive undervisningstilbud på engelsk («internasjonalisering hjemme».⁵³ Et annet mål var flere tilslag om forskningsmidler fra EU, og til det trengtes oppbygging av et administrativt støtteapparat.⁵⁴

I tråd med ambisjonen om at internasjonalisering skulle gjennomsyre hele institusjonen, har utvekslingen på 2000-tallet blitt utvidet til å gjelde også administrativt ansatte. I 2002 ble dette del av samarbeidsavtalen med Makerere University i Uganda, og siden har både Aurora-nettverket og Coimbragruppen lagt til rette for administrativ utveksling. Da internasjonalisering ble tallfestet på slutten av 1980-tallet, dreide utveksling seg om studenter og vitenskapelig ansatte. At også administrasjonen skal på utveksling er del av hva Halvorsen og Faye mener er et skille mellom gammel og ny internasjonalisering.

Det internasjonale skulle gjennomsyre universitetet og være relevant for alle. Samtidig var grunnenheten fagmiljøene, der noen var mer internasjonalt orientert enn andre.⁵⁵ For noen fagmiljø var lederskap i internasjonale samarbeidsprosjekter en nærliggende ambisjon, og de ville særlig ha nytte av sekretariater og støtrefunksjoner for internasjonale konferanser. For andre var kurs i engelsk språkbruk mer relevant. Handlingsplanen var ment å bidra til refleksjon, bevisstgjøring og tilrettelegging, ikke at alle mål og midler skulle gjelde alle: «Internasjonalisering må ikke være et mål i seg selv.»⁵⁶

Tre tiltak i kjølvannet av den første planen kan stå som eksempler på bredden i satsingen: Etableringen av en internasjonal sommerforskerskole i Bergen, opprettelsen av forskningssenteret SANORD i Sør-Afrika og biblioteksamarbeidet med Moldova. Fra 2008 har UiB arrangert Bergen Summer Research School hvert år med tema knyttet til globale samfunnsutfordringer for hun-

53 For en diskusjon av begreper, se Beelen & Jones 2015: 59–72.

54 Handlingsplan 2007–2009 (sak 90/2006). Se også UiBs egenevaluering fra 2001, hvor internasjonalisering var ett av temaene (DAK sak 64/2001). *Universitetet tar mål av seg... Evalueringen av Universitetet i Bergen 2001.*

55 En analyse av nordiske universiteters internasjonaliseringsstrategier noen år senere trakk frem fokuset på fagmiljø som typisk norsk, i kontrast til Danmark og Sverige der det ble lagt større vekt på internasjonalisering av universitetet som institusjon og fremragende enkeltforskere, Piro, Hovdhaugen, Elken, Sivertsen, Benner & Stensaker 2014: 158.

56 Handlingsplan 2007–2009: 2.

dre doktorgradskandidater.⁵⁷ Sommerforskerskolen arrangeres i samarbeid med Norges Handelshøyskole (NHH), Høgskulen på Vestlandet (HVL), Christian Michelsens Institutt (CMI) og Norce AS og viser hvordan internasjonalisering også styrket lokalt samarbeid. Southern African-Nordic Centre, SANORD, ble etablert i 2007 av UiB og University of the Western Cape.⁵⁸ SANORD er både et fysisk senter og et nettverk, og har vokst til 21 nordiske og 28 afrikanske medlemsinstitusjoner. Målet er å fremme forsknings- og utdannings samarbeid mellom Norden og det sørlige Afrika, blant annet gjennom konferanser, seminarer, workshops, kurs og kontakt med næringsliv og media. SANORD disponerer også såkornmidler og stipender, og illustrerer internasjonalisering som forpliktende internasjonalt samarbeid.

At internasjonaliseringen på 2000-tallet skulle gjelde alle deler av universitetet, vises for eksempel gjennom Universitetsbibliotekets internasjonale samarbeid. Universitetsbibliotekar Ane Landøy ledet et prosjekt for modernisering av 18 universitetsbibliotek i Moldova fra 2010, i et av Europas fattigste land. Gjennom workshops og sommerskoler og i samarbeid med Transilvania University var målet å styrke universitetsbibliotekenes kompetanse og bidra til å styrke kvaliteten i forskning og utdanning. Arbeidet er oppsummert i boken *International Trends in Academic Library Development* (2019).⁵⁹

Fra 2010 har UiB lansert nye handlingsplaner for den internasjonale virksomheten hvert femte år. De følger linjen fra den første planen, men er kortere, mer målrettet, og har etter 2015 lagt seg tettere opp mot målene i FN's Agenda 2030 (bærekraftsmålene). Også egne handlingsplaner for EU-finansierte satsinger (2016) og for samarbeidet med Kina (2018–2022) har kommet til. Selv om selvvalgte, faglige nettverk fremdeles ses som grunnpilar i universitetets internasjonale virksomhet, illustrerer vedtakene av handlingsplanene hvordan de ytre forventningene om internasjonalisering på 2000-tallet bidro til at institusjonen forsterket sin innsats også på den administrative siden. I september 2015 åpnet UiB (sammen med

57 <https://www.uib.no/en/rs/bsrs>. UiO har arrangert internasjonale sommerskoler siden 1947. <https://www.uio.no/english/studies/summerschool/about/history.html>

58 <https://sanord.uwc.ac.za/>

59 Landøy, Ghinculov & Repanovici 2019. Se også: <https://newinformationservices.wordpress.com/>

NTNU) kontor i EU-hovedstaden Brussel, både for synliggjøring, samarbeid og påvirkning.⁶⁰ To år senere åpnet UiBs Internasjonale senter, med særlig ansvar for å bistå internasjonale studenter og utenlandske nyansatte.

I tillegg til planer og mer profesjonell administrativ støtte har det fulgt midler med internasjonaliseringen. Strategisk program for internasjonalt forskningssamarbeid (SPIRE) ble etablert i 2012 og er for eksempel beregnet på fagmiljø som bygger opp internasjonal kontakt. Ordningen gir midler til gjesteforskerbesøk og søknads-skriving, basert på individuelle søknader. Internasjonalisering skal i denne sammenhengen være nettopp være et middel til økt kvalitet. Samtidig er internasjonalisering kostbar. Den seneste gjennomgangen av UiBs internasjonale nettverk og forpliktelser fra 2019 påpekte at «dimensjoneringen av innsatsen bør i større grad foretas fortløpende i tråd med nytteverdien».⁶¹ Nytt er det også at det i større grad skal tas klimahensyn i aktivitetene.

Internasjonaliseringens tallfestede målsettinger gjelder også studentutvekslingen. I 2010 var målet at 20 prosent av alle studenter som tar en grad ved UiB, skal ha vært på utveksling; ti år senere er målsetningen 40 prosent. Et fakultet som særlig har lyktes, er Det juridiske fakultet, hvor antallet studenter på utveksling på 15 år ble mer enn åttedoblet – fra 20 i 2003 til 165 i 2017. Bak lå målrettet arbeid: Administrasjonen bygde kapasitet og etablerte avtaleporteføljer med utvalgte partnerinstitusjoner, og studentene ble fortalt at et utvekslingsopphold var en viktig del av studieløpet. Utvekslingen ble sikret plass i studieprogrammet. Det ble utviklet engelskspråklige emner, i hovedsak knyttet til internasjonal rett, og ofte med gjesteforelesere fra utenlandske universiteter. Fra høstsemesteret 2016 innførte fakultetet krav om at de som ikke reiste på utveksling, måtte ta minst ett spesialemne på engelsk.

Mange internasjonale studenter tar de engelskspråklige emnene, slik at de gir en naturlig arena for kontakt og kommunikasjon både i en undervisningssetting og utenom. Man får i større grad gjort bruk av den ressursen de innkommende internasjonale studentene utgjør. [...] Slik får også studenter

60 <https://www.uib.no/en/brussels-office/101879/about-uib-brussels-office>
61 Universitetsstyret, sak 111/2019.

som ikke reiser ut internasjonale perspektiv som del av utdanningen sin.⁶²

Innføringen av tiltak skjer på fakultetsnivå, og ulike fakultet har valgt ulike strategier. SV-fakultetet og Det medisinske fakultet har for eksempel satset på utvekslingsambassadører, som innebærer at studenter som reiser ut, får et spesielt ansvar for å formidle erfaringene fra utvekslingsoppholdet. Siden 2003 har mer enn 350 medisinerstudenter hatt praksis i Uganda og har arbeidet med barnesykdommer, kvinnesykdommer og psykiatri (fra 2014 også Thailand), som alternativ til tilsvarende praksis i Norge. Siden oppholdene bare varer i fire til syv uker, er de ikke del av statistikken for internasjonalisering: Kun opphold på tre måneder eller mer teller der.⁶³

UiBs Handlingsplan for internasjonalisering 2016–2022 er delt i en del om «Bergen i Verden» og en om «Verden i Bergen». Et eksplisitt mål er at studenter som ikke reiser på utveksling, skal tilbys internasjonale studieemner ved UiB.⁶⁴ Slik griper internasjonalisering inn i innholdet i undervisningen og er med på å endre forventningene til hva et universitet skal være. Målet om å gjøre studentene i stand til å konkurrere og bidra i et globalt arbeidsmarked legger til grunn at høyere utdanning er en tjeneste i et internasjonalt marked preget av «fri flyt» og konkurranse om de beste hodene. Dette står i kontrast til det ideologiske grunnsynet på slutten av 1980-tallet. Da lederartikkelen i *Nytt fra Universitetet i Bergen* i 1989 slo fast at et internasjonalt perspektiv viste studentene at fri kunnskapssøken var verdt å kjempe for, var det kunnskapens rolle i samfunnet som sto i sentrum – ikke den enkelte students framtidige karriere.⁶⁵

62 Universitetsstyret, sak 27/2018.

63 Heller ikke alle jus-kurs teller, som det obligatoriske firekurskurset *Komparativ rett og rettshistorie*, som studentene kan ta enten i Norge (JUS134) eller i Kina (JUS134-KINA). Et utenlandsopphold på fire uker er ikke nok til å telle som internasjonalisering.

64 Universitetsstyret, sak 95/2016, Handlingsplan for internasjonalisering 2016–2022. 2016: Innsatsområde A, delmål 3. Handlingsplan 2016–2022 (se note 1). 2016: Innsatsområde A, delmål 3.

65 *Nytt fra Universitetet i Bergen* nr. 19/20, 1989: 2.

En selvsagt del av vitenskapen

Med det er vi inne på enda en grunn til at begrepet «internasjonalisering» ble omfavnet på 1980-tallet: Det ga gjenklang i allerede selvsagte vitenskapelige aktiviteter med dype røtter. For før det Halvorsen og Faye kalte «gammel» internasjonalisering, som vel kunne omfatte tiden fra midten av 1980-årene, fantes også internasjonalt samarbeid som en innarbeidet del av det akademiske livet. En rød tråd gjennom Universitetet i Bergens framstillinger av sin internasjonale virksomhet er at den hviler på en historisk arv fra mennesker som har søkt etter ny kunnskap, og at en slik søken i sin natur nettopp er internasjonal. Vitenskapenes innsikter er som regel uavhengige av geografi og politiske landegrenser, enten det er i dag eller på 1700-tallet. På 1700-tallet var det å utveksle kunnskap gjennom brevveksling med likesinnede i «Republic of Letters» for eksempel for naturforsker og opplysningsprest Hans Strøm (1726–1797) en opplagt del av hans vitenskapelige virke.⁶⁶ Nøyaktig hvordan det internasjonale samarbeidet foregikk, varierte fra fagfelt til fagfelt, i tråd med fagenes tradisjoner – tradisjoner som i mange tilfeller gikk lenger tilbake enn universitetet.

Oseanografenes havstrømmer

Havforskeren Bjørn Helland-Hansens internasjonale engasjement startet før 1. verdenskrig, og fortsatte gjennom mellomkrigstiden, blant annet gjennom opprettelsen av en nasjonal komité tilknyttet International Union of Geophysics and Geodesy (IUGG), en internasjonal paraplyorganisasjon for feltbaserte naturvitenskaper tilknyttet Det internasjonale vitenskapsrådet (ICSU, fra 2018 ICS). Ved IUGG-årsmøtet i Edinburgh i 1936 ble han valgt til president i Den internasjonale foreningen for fysisk oseanografi (International Association of Physical Oceanography, IAPSO). Fra denne posisjonen ble det mulig å realisere et stort og internasjonalt feltarbeid om havstrømmer. Sommeren 1938 deltok syv skip fra seks land på et to måneder langt tokt i Nord-Atlanteren, tok til sammen nær

7000 målinger, og satte standarden for videre internasjonalt, oseanografisk samarbeid i etterkrigstiden. Da Geofysisk institutt i 1946 ble del av UiB, var Helland-Hansen president for IUGG, et verv han bekledd fra 1945 til 1948.

Helland-Hansens arbeid ble fulgt opp av etterfølgeren i professoratet, oseanograf Håkon Mosby, UiB-rector fra 1966 til 1971. I tillegg til å være president i IAPSO mellom 1954 og 1960 var Mosby med på å grunnlegge Scientific Committee on Oceanographic Research (SCOR) i 1957, den første tverrfaglige havforskningsorganisasjonen underlagt ICSU. For Mosby var internasjonalt samarbeid ikke bare et middel for å drive forskningen fremover, men en kilde til forskningsressurser i en situasjon der nasjonale og lokale budsjetter prioriterte oppbygging av nye fagfelt fremfor ytterligere ressurser til etablerte paradegrener, og midlene til havforskningen stagnerte.⁶⁷ I tillegg til havstrømmene i det åpne hav fokuserte Mosby på områdene som leder vann inn og ut av Atlanterhavet, som Færøy-Shetland-stredet og Gibraltarstredet. Dette var også ferdselsårer for ubåter, og kaldkrigs konteksten gjorde forskningen svært relevant for NATO. Fra 1960 til 1965 var Mosby første leder av NATOs underkomité for oseanografi.⁶⁸ Spørsmålet om hva NATO-vitenskap i denne sammenhengen var, motivert av militære hensyn eller først og fremst grunnforskning, er en sentral diskusjon i Gunnar Ellingsens doktoravhandling fra 2012.⁶⁹

Partikkelfysikkens instrumenter

Mens internasjonalt samarbeid for oseanografene i hovedsak var et spørsmål om forskningssamarbeid knyttet til tokt, dreide samarbeidet innen partikkelfysikk seg om å bygge forskningsinstrumenter. En av UiBs tidligste eksplisitte referanser til internasjonalt samarbeid kom under innvielsen av atomreaktoren på Kjeller i 1951, der universitetets første rektor, fysiker Bjørn Trumphy, holdt

67 Vollset, Hornnes & Ellingsen 2018: 158.

68 Ellingsen 2012: 158–197; Vollset, Hornnes & Ellingsen 2018: 155–158. NATO var også tungt involvert i utbyggingen av infrastruktur på land, og betalte 50 av de 55 millioner kronene det kostet å åpne Flesland flyplass i 1955. Med Flesland kom flyforbindelser til Nord-Amerika og kontinentet.

69 Ellingsen 2012: 182–187.

åpningstalen. Foran konge, kronprins, norske og nederlandske regjeringsmedlemmer og 34 forskere fra 8 nasjoner, inkludert 4 nobelprisvinnere, fremholdt Trumpy at åpningen av Europas tredje uranreaktor ville ha vært umulig uten internasjonalt samarbeid: «Dette er i seg selv en stor tanke, og har kanskje bragt oss et skritt nærmere vårt utopiske ideal, en *åpen* verden.»⁷⁰ Fysiker og direktør for Forsvarets forskningsinstitutt, Gunnar Randers, var enig – et lite land som Norge var fullstendig avhengig av internasjonalt samarbeid for å henge med:

[A]lle land – store som små – må ta aktivt del i enhver fundamental ny teknisk utvikling så langt dets krefter og evner rekker. Og hvis dette overstiger et lite lands krefter, så er det likevel en utvei: å samarbeide med andre nasjoner. De land som ikke følger en av disse veier, vil snart sakke akterut, og bare være av interesse for dem som studerer arkeologi og svunne sivilisasjoner. Norge har meget å ta igjen – og det var naturlig for oss å velge samarbeidslinjen.⁷¹

Arbeidet med å designe og bygge reaktoren var ledet av instrumentmaker Odd Dahl fra Chr. Michelsens Institutt (CMI). Etter å ha deltatt på Maud-ekspedisjonen (1918–1925), et av de andre store feltarbeidene organisert fra Geofysisk institutt i mellomkrigstiden, arbeidet Dahl ved Carnegie-instituttet i Washington der han sammen med Merle Tuve og Lawrence R. Hafstad bygde flere større partikkelakseleratorer – begynnelsen på høyenergifysikken. I 1936 ble han invitert tilbake til Bergen, og sammen med Trumpy designet og bygget han tre partikkelakseleratorer: et høyspentanlegg for strålebehandling ved Haukeland sykehus (1942), en Van de Graaff-akselerator til kjernefysisk forskning (1950) og en betatron (1952) utenfor Geofysisk institutt. Disse var alle blant de kraftigste instrumentene i verden da de ble innviet, og ble alle raskt forbigått av nye og kraftigere akseleratorer bygget andre steder. Basert på erfaringene herfra, og fra arbeidet med Kjeller-reaktoren, var Dahl sentral i de internasjonale arbeidsgruppene som førte til

70 Verden Gang 29. november 1951, s. 7, «Måtte atomalderen bli en fredens alder sa Kongen da han startet uran-milen i går».

71 Sst.

opprettelsen av det europeiske forskningscenteret CERN. Atomfysikken krevde stadig dyrere infrastruktur, og for at europeerne skulle kunne hevde seg i konkurransen med særlig amerikanske forskningsmiljø, var samarbeid med kolleger i andre land sett som en nødvendighet.⁷²

Fra 1952 ledet Dahl arbeidet med CERNs første partikkelakselerator, proton-synkrotronen som sto klar i 1960. Samme år ble Trumpy norsk delegat til CERNs finanskomité og styringsråd. Vervet gikk senere til Arnfinn Graue, rektor i 1984–89, som fra 1988 til 1991 var president i CERNs finanskomité. I tillegg til byggingen av instrumenter var det å sende hovedfagsstudenter som ambassadører til kollegaer ved institusjoner i andre land en naturlig del av den vitenskapelige virksomheten, på lik linje med egne reiser og å være vertskap for andre (se også kapittel 9 i bind 2).

Statsvitenskapelig organisering

Å agere internasjonalt var en integrert del av et vitenskapelig liv også i samfunnsforskningen. Stein Rokkan, professor i politisk sosiologi ved UiB fra 1966, startet sitt virke i 1947 i et internasjonalt UNESCO-prosjekt om demokrati ledet av Arne Næss, fortsatte studiene ved Columbia-universitetet og Universitetet i Chicago, og hadde senere gjesteprofessoropphold ved en rekke internasjonalt ledende universiteter.⁷³ I tillegg til å stifte Norsk statsvitenskapelig forening i 1956, hvor han var første formann, var Rokkan blant initiativtakerne til etableringen av European Consortium for Political Research (ECPR) i 1970, sammen med franskmannen Jean Blondel. Rokkan hadde også lederroller i International Sociological Association (visepresident 1966–70), International Political Science Association (president 1970–73), International Social Science Council (president 1973–77) og stiftet Nordisk forbund for statsvitenskap (1975).⁷⁴ Fra slutten av 1950-tallet hadde miljøene som studerte inter-

72 Hermann, Krige, Mersits & Pestre 1987.

73 Rokkan var gjesteforsker ved Yale (1963, 1969–70 og 1970), London School of Economics (1956 og 1973), Stanford (1959–60, 1967 og 1970), Universitetet i Manchester (1964), Universitetet i Genève (1973–74) og Institut d'études politiques de Paris, også kjent som Sciences Po (1976–77). Stubhaug 2019.

74 Stubhaug 2019, Kuhnle 1986: 36–43.

nasjonal politikk, diplomati og forholdet stater imellom, holdt til i Oslo, særlig ved institusjonene Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI, etablert 1959), Institutt for fredsforskning (PRIO, etablert 1959) og Fridtjof Nansens Institutt (FNI, etablert 1958).

I Bergen tidlig på 1960-tallet, før den var etablert ved UiB, dreide statsvitenskapen seg i hovedsak om stats- og nasjonsdannelse i et komparativt perspektiv, og å legge til rette for forskersamarbeid på tvers av landegrensene var et premiss for sammenliknende studier.⁷⁵ Å etablere organisasjoner for å formalisere slike samarbeid var en sentral og selvfølgelig del av Rokkans virke og etablerte strukturer for senere internasjonalt samarbeid.

Universitetet og verden

Internasjonalt samarbeid var en prioritet for UiB-ledelsen fra starten av. Alt fra 1948 ble det organisert nordiske rektormøter med tre års mellomrom, og i 1951 tiltrådte UiB den ferske International Association of Universities, opprettet i regi av UNESCO. Da de nasjonale rektormøtene kom i gang i 1958, var «internasjonale møter» alltid første post på dagsordenen.⁷⁶ Rektorene reiste jevnlig på representasjonsreiser, og for eksempel var universitetsjubileer en anledning til å invitere den ferske institusjonen inn i det europeiske fellesskapet. De nordiske møtene ble supplert med ulike faggruppemøter og møter for administrasjonen.

At den enkelte akademiker holdt kontakt med kolleger i andre land for å bidra og holde seg oppdatert, ble tatt for gitt. Å være vertskap for internasjonale gjester, reise på forskeropphold, ta internasjonale verv, delta i tidsskriftredaksjoner, arrangere eller delta på konferanser med deltakere fra ulike land, eller publisere internasjonalt – alene eller sammen med kolleger – var en naturlig del hva det vitenskapelige virket dreide seg om. Flere hadde blitt introdusert til internasjonale reiser og møter allerede i studietiden og gjorde en tilsvarende innsats for å involvere egne studenter. Samtidig var

75 Norseng 1967: 40–50.

76 Nyborg 2013: 216–223, Nyborg 2014a, Nyborg 2014b. De norske rektormøtene ble formelt opprettet i 1958, og ble i 1977 omdøpt til Det norske universitetsråd. I 2000 ble organisasjonen slått sammen med Det norske høyskolerådet (etablert i 1995) til Universitets- og høyskolerådet (UHR).

det ulikheter mellom fag – å samarbeide med kolleger i andre land var mer naturlig for noen fag enn andre.

Universitetsledelsen hadde en rolle i å legge til rette. Kollegiet administrerte en reisekonto der vitenskapelig ansatte kunne søke reisemidler, og L. Meltzers Høyskolefond, der rektor og dekanene utgjør styret, har siden opprettelsen av UiB hvert år gitt stipender til både reiser og utenlandsopphold. Finansieringsordningene var individuelle, basert på konkrete søknader og forbeholdt vitenskapelig ansatte og hovedfagsstudenter, og er nok en illustrasjon på hvordan internasjonalt samarbeid i utgangspunktet var noe den enkelte ansatte selv måtte ta ansvar for. Dette var også omkvedet fra kollegiet da Nordisk råd på slutten av 1950-tallet ønsket å styrke akademisk samarbeid innad i Norden. Tilrettelegging var fint, men utgangspunktet måtte være behov og initiativ fra den enkelte forsker:

De enkelte forskere og de enkelte fag vil der ha forskjellige behov. I alle fall for grunnforskningens vedkommende kan et levedyktig akademisk samarbeid kun tilses å komme i stand ved at de aktive forskere selv tar initiativet. Det er likevel bare dem som har oversikt over hvilke arbeidsmuligheter det finnes ved de tilsvarende institutter. Myndighetenes primære oppgave på dette område er å legge de økonomiske vilkår til rette og fjerne formalistiske hindringer.⁷⁷

Også Utenriksdepartementet så internasjonalt samarbeid som viktig. Som del av etterkrigstidens arbeid for å styrke nasjonens internasjonale omdømme og bidra til en fredelig verdensorden opprettet Utenriksdepartementet i 1950 det frittstående «Kontoret for kulturelt samkvem med utlandet».⁷⁸ Snart formidlet de flere ganger i året invitasjoner til professorutvekslinger med landene Norge hadde kulturavtaler med, utvekslingsavtaler i regi av NATO, avtaler i regi av Europarådets gjesteforeleserprogram, og

77 DAK, sak 114/1958. Uttalelsen ble utarbeidet av en komité to uker tidligere og fikk enstemmig tilslutning i kollegiet. Et eksempel på «formalistiske hindringer» dukket opp i 1965 da Kirkedepartementet innstendig anmodet om at «offentlige institusjoner som har tenkt å ta imot besøk av visumpfiktige utlendinger, ikke gjør dette uten forhåndskontakt med Utenriksdepartementet».

78 Høyvik 2014, Angell 2014: 97–109.

tilsvarende program i USA og Storbritannia.⁷⁹ Selv om de fleste av henvendelsene de første årene forble ubesvarte, ble professorutvekslingene ut over på 1960-tallet stadig oftere benyttet – alltid med interesse fra fagmiljøene som premiss. Kontoret ga også midler til internasjonale aktiviteter, som det årlige sommerkurset for utenlandske norskstudierende, som har blitt arrangert siden 1964, og flere av rektorenes representasjonsreiser.⁸⁰ Også bistandspenger ble en kilde til utbygging av den internasjonale virksomhet, som da odontologer fra Bergen på 1970-tallet organiserte den første tannlegeutdanningen i Portugal (se også kapittel 11 i bind 2).

En rød tråd i forholdet til omverdenen var ønsket om å bygge broer. På 1920-tallet sto Vilhelm Bjercknes og Helland-Hansen i spissen for vitenskapelig samarbeid mellom forskere på tvers av konfliktlinjene i den nylig avsluttede verdenskrigen. På 1960- og -70-tallet var fokuset brobygging på tvers av den kalde krigen. Et eksempel som fikk stor oppmerksomhet, var da dosent i jordmagnetisme og kosmisk fysikk, Guro Gjellestad, i 1964 inviterte Jurij Gagarin til å holde en gjesteforelesning som del av kosmonautens ukelange Norgesturné, tre år etter at han ble det første mennesket i verdensrommet.

I 1972 sto sosiolog Ørjar Øyen i spissen for å etablere forskningssenteret Inter-University Center i Dubrovnik. Jugoslavia under Tito tok avstand fra både NATO og Sovjet, og tanken var at senteret skulle fungere som et intellektuelt fristed på tvers av jernteppet mellom øst og vest, samt å legge til rette for samarbeid mellom nord og sør. Motivasjonen var ideologisk. Alt i tiltredelsesforelesningen i 1967 advarte Øyen mot etnosentrisme, og argumenterte for at sosiologien i en etterkrigs kontekst der netto utvandring var erstattet av netto innvandring, måtte bidra til økt toleranse for andre mennesker og grupper i samfunnet. Øyen var styreleder i

79 Norge inngikk kulturavtaler med Tsjekkoslovakia (1937), Belgia (1948), Storbritannia (1948), Frankrike (1953), Italia (1955), Jugoslavia (1955), Nederland (1955), Sovjetunionen (1956), Vest-Tyskland (1956), Israel (1957), Polen (1958), Tyrkia (1958), Spania (1959), India (1951), Kina (1963), Irland (1964), Egypt (1964), Østerrike (1972), Ungarn (1975), Romania (1976), Portugal (1977), Bulgaria (1980) og Mexico (1980).

80 Også andre aktører bidro til å finansiere universitetets internasjonale samarbeid. Forskningsrådene og ulike legater ga økonomisk støtte til reisevirksomhet, og enkelte private aktører ga reisegaver i bytte mot goodwill og oppmerksomhet, som da Jahre Line fra 1963 tilbød fribilletter tur-retur Oslo–Kiel for gjesteforelesninger ved UiO og UiB.

senterets første ti år, og senere direktør mellom 1988 og 1995.⁸¹ Det er neppe tilfeldig at internasjonalt samarbeid ble framhevet som en institusjonell målsetting nettopp mens Øyen var rektor ved UiB (1978–1983). Etterfølgeren, kjernefysiker Arnfinn Graue (rektor 1984–89) var også involvert i en rekke internasjonale samarbeid, for eksempel som norsk delegat ved CERN fra 1984. Og Magne Lerheim, universitetsdirektør fra 1977 til 1990 (med unntak av 1981–83 da han var NORADs representant i Tanzania), var opptatt av internasjonalt engasjement blant annet som middel for å motvirke det han oppfattet som universitetets stagnasjon og legitimitetskrise.⁸²

Vitenskapsdiplomati

Et dilemma i samarbeidet med utenlandske universiteter har vært knyttet til hvordan universitetene skal forholde seg til spørsmål om politisk boikott. Vitenskapsdiplomati bunner i en tanke om vitenskapelig samarbeid som fredsskapende. I 1987 ble Norge del av den internasjonale boikotten av apartheidregimet i Sør-Afrika, og universitetene tok del i en akademisk boikott.⁸³ Etter dette varslet botaniker Knut Fægri at et bytteeksemplar av «Norges Planter» allerede var sendt, og spurte om han skulle be om å få bøkene tilbake. Direktør ved Universitetsbiblioteket, Kari Garnes, avklarte:

Det må opplyses at Universitetsbiblioteket vil kjøpe tidskrifter og annen litteratur utgitt i Sør-Afrika på vanlig måte, men at vi ikke skal ha noen direkte forbindelse med institusjonene. Intensjonen skulle ikke være å bryte informasjonsutvekslingen.⁸⁴

81 Grønmo & Henrichsen 1997: 8, 14, 242–248. Øyen var styreleder i Dubrovník 1972–82, styremedlem 1982–87 og generaldirektør 1987–1995. I 1980, som rektor, meldte han UiB inn i den internasjonale studentutvekslingsorganisasjonen International Committee for the Study of Educational Exchange.

82 Forland 1996: 455–459.

83 «Det akademiske kollegium konstaterer, etter innhentet opplysning fra Universitetets fakulteter, at det ikke finner sted noe samkvem med det offisielle Sør-Afrika, verken bilateralt eller multilateralt. Kollegiet legger vekt på at denne linjen blir opprettholdt ved Universitetet i Bergen.» DAK, sak 109/1988.

84 UiB-arkiv. Brev fra Universitetsbiblioteket ved Kari Garnes til Knut Fægri, datert Bergen 15. november 1988.

Spenningen mellom offentlig boikott og uoffisiell kontakt ble enda tydeligere i kontakten med Kina. Da Kina i 1975, på tampen av Kulturrevolusjonen, åpnet for utenlandsk turisme, var statsviter Torstein Hjøllum (1940–2010) blant dem som pakket kofferten. I 1985 og 1987 besøkte han landet på nytt, noe som førte til lange gjenvisitter fra to kinesiske forskere og den kinesiske ambassadøren. Tidlig på 1980-tallet hadde helsesystemet på den kinesiske landsbygden kollapset, og Kina så til de skandinaviske velferdsstatene for å lære.⁸⁵ Våren 1989 reiste rektor Arnfinn Graue og universitetsdirektør Magne Lerheim til Kina og Japan med mål om å inngå bilaterale avtaler med utvalgte universiteter. De var knapt tilbake før de kinesiske myndighetene 4. juni 1989 erklærte unnakstilstand og satte inn militære styrker mot studentprotestene som da hadde pågått siden april. Flere hundre, trolig flere tusen, studenter ble drept i massakren på og rundt Den himmelske freds plass (Tiananmen-plassen).

Universitetsrådet, bestående av rektorene fra landets fire universiteter, reagerte umiddelbart med å fordømme «meningsløs misbruk av militærmakt mot studenter som ber om demokratiske reformer i eget samfunn. Vi ser på den massive bruk av militærmakt mot studenter som demonstrerer med fredelige midler som en krenkelse av hele det internasjonale fellesskap av studenter og universitetslærere».⁸⁶ Både Norsk Studentunion og Den kinesiske studentforeningen i Bergen kom med liknende uttalelser. Den kinesiske professoren Zhou Don Ren, visedirektør for Center for American Studies ved Fudan University i Shanghai, som var på besøk i Bergen, fikk tilbud om å bli værende så lenge han ønsket. Etter knappe tre uker sendte Utenriksdepartementet et konfidensielt brev hvor de ba om at alt offisielt samarbeid med Kina skulle opphøre, samtidig som den uoffisielle kontakten kunne fortsette.⁸⁷ Dette ble også den offisielle linjen fra Universitetsrådet.⁸⁸

85 I tillegg hadde rektor Fujia Yang ved ledende Fudan University i Shanghai vært postdoktor ved Niels Bohr Instituttet i København, og var Skandinavia-frelst.

86 Telegram fra rektorene ved de norske universitetene (Narve Bjørgo, Tromsø, Arnfinn Graue, Bergen, Rolf Lenschow, Trondheim, og Inge Lønning, Oslo), datert 04.06.1989. En kopi av brevet ble overlevert den kinesiske regjeringen via den norske ambassaden i Beijing.

87 Brev fra Utenriksdepartementet til Universitetsrådet, Oslo 23.06.1989.

88 Brev fra Det norske universitetsråd til medlemsinstitusjonene om «Samarbeid med Kina», Bergen, 24.07.1989.

Da professor i sammenliknende politikk, Stein Kuhnle, våren 1990 reiste på det første uoffisielle besøket til Kina etter massakren, blant annet for å følge opp samarbeidet med Fudan, var det etter lange diskusjoner med universitetsdirektøren, RISU og Universitetsrådet.⁸⁹ Kuhnle holdt flere foredrag om de skandinaviske velferdsstatene, velferdsmodellen, trepartssamarbeid, fagbevegelse, flerpartisystem, valg, forholdet mellom storting og regjering, og skandinavisk og europeisk politikk. Forelesningene ble fulgt av lange og åpne diskusjoner.⁹⁰ Til tross for sterkere politisk kontroll var hovedbudskapet å holde vinduet for faglig-politiske kontakter åpent:

Min klare vurdering er, at dersom vi ønsker faglig samarbeid, dersom vi ønsker at våre kolleger skal lære noe av oss, og dersom vi ønsker å lære noe fra dem, så er det viktig å holde forbindelseslinjene åpne.⁹¹

Selv om reisen til Beijing var uoffisiell, la den grunnlaget for et langvarig samarbeid. I 1995 åpnet statsminister Gro Harlem Brundtland et senter for nordiske studier ved Fudan University i Shanghai som nå har over 20 ansatte som forsker og underviser om blant annet de skandinaviske velferdsstatene. Kuhnle har en ledende rolle i Norges akademiske Kina-samarbeid, blant annet som leder for Sino-Nordic Welfare Research Network og ekspertgruppen for forskningsrådsprogrammet CHINOR (2011–2017). I 2017 åpnet Norwegian China Law Centre ved Det juridiske fakultet med oppdrag om å koordinere aktiviteter og gi råd til forskere som ønsker samarbeid med Kina. I 2010 brøt Kina all offisiell kontakt med Norge – en politikk som først ble oppmyket i 2016. Samtidig fortsatte det vitenskapelige samarbeidet «under radaren». Vilåret var at det offisielle Norge ikke ble involvert i arrangementer og dokumenter, selv når det var Norge som sto for finansieringen.

89 Stein Kuhnle, *Rapport fra en reise til Hong Kong, Shanghai og Beijing 20. april – 4. mai 1990*, 15. mai 1990. Understreking i originalen.

90 Foredragene var blant annet basert på Kuhnle 1990: 12–20. I et intervju i 2019 påpekte Kuhnle at begrepet «velferdsmodell», utviklet av statsvitene tidligere på 1980-tallet, var omstridt, da «modell» lett kunne oppfattes som «eksempel til etterfølgelse». Senere har både velferdsmodell, likestilling og menneskerettigheter blitt mindre sensitive, og flere universiteter har etablert sentre for menneskerettighetsstudier.

91 Stein Kuhnle, *Rapport fra en reise til Hong Kong, Shanghai og Beijing 20. April – 4. mai 1990*, 1990: 9.

Kontroversen dreier seg også om Bergen Konfutsse-institutt, etablert i 2008 som et samarbeid mellom Beijing Sport University, Universitetet i Bergen og Høgskulen på Vestlandet.⁹² Senteret var et av rundt 500 slike institutt i verden, og det eneste i Norge. Det offisielle målet med instituttene er å spre kunnskap om kinesisk språk og kultur gjennom kulturdager, konserter, rundebordsamtaler, foredrag og utveksling innen utdanning, vitenskap, sport, kunst og næringsliv, samt undervisningssamarbeid. Samtidig har instituttene blitt anklaget for å være politisk kontrollerte propagandaverktøy, direkte underlagt kommunistpartiet i den autoritære ettpartistaten. I 2014 vedtok Stockholms universitet å stenge sitt Konfutsse-institutt, opprettet i 2005 som det første i Europa. Den norske ambassaden i Beijing konkluderte i 2017 med at instituttene var et redskap i Kinas myke maktutøvelse, en forlengelse av kommunistpartiets propagandaapparat, og «pålagt av kinesiske myndigheter til å drive en form for selvsensur».⁹³ I 2019 anbefalte Human Rights Watch at alt samarbeid med Konfutsse-instituttene avvises, med henvisning til at et dette er uforenlig med prinsippet om akademisk frihet.⁹⁴

I Bergen har Raftostiftelsen, som i 2004 ga sin menneskerettighetspris til Rebiya Kadeer for hennes rolle i uighurenes kamp for grunnleggende menneskerettigheter, tatt til orde for det samme.⁹⁵ Ifølge organisasjonen gjør det tette samarbeidet at tema som Tibet, Taiwan, Tiananmen-massakren og Kinas systematiske undertrykkelse av uighurene og andre etniske minoriteter blir sensurert. Verken behandlingen av uighurene, eller opptøyene i Hongkong i 2019,

92 Embassy of the People's Republic of China in the Kingdom of Norway (2007, 29. august). The First Confucius Institute Established in Norway. https://www.fmprc.gov.cn/ce/ceno/eng/zngx_1/jyjl/t358664.htm

93 Den kongelige norske ambassade Beijing: Kina. Konfucius-institutter – et redskap i Kinas myke maktutøvelse, datert 18. desember 2017. <https://khrono.no/files/2018/07/05/Kina.pdf>. UiB-reaktor Dag Rune Olsen avviste kritikken, med henvisning til at akademisk frihet er sikret i kontrakten med instituttet. «Rektor Olsen slår tilbake mot kritikk om Kina-samarbeid». Khrono. 5. juli 2018. <https://khrono.no/konfucius-samarbeid-internasjonalisering/rektor-olsen-slar-tilbake-mot-kritikk-om-kina-samarbeid/229472>

94 «Confucius Institutes are extensions of the Chinese government that censor certain topics and perspectives in course materials on political grounds, and use hiring practices that take political loyalty into consideration.» Human Rights Watch. Resisting Chinese Government Efforts to Undermine Academic Freedom Abroad: A Code of Conduct for Colleges, Universities, and Academic Institutions Worldwide 2019. http://hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/190321_china_academic_freedom_coc_o.pdf

95 Se for eksempel: Kobbeltvedt, J.H. (2018, 27. juli). «Aksepteres undertrykkelse i akademia?». Vårt Land.

som også har foregått på universitetsområder, førte til offisielle uttalelser fra universitetshold – utover at utvekslingsstudenter fra UiB fikk hjelp til hjemreise. Men forholdet til Konfutse-instituttet kjølnet. Høsten 2019 krevde Universitetet i Bergen at prinsippet om akademisk frihet sikres gjennom en egen paragraf i avtalen med Konfutse-instituttet. Året etter vedtok institusjonene i Bergen å legge ned instituttet, med henvisning til at den norske direktøren ved instituttet skulle pensjonere seg, og at UiB nå selv hadde egne lærekrefter til språkopplæring.

Internasjonaliseringens dilemmaer

Ifølge historikerne Vera Schwach og Thomas Brandt, i *Avhengig av forskning: De norske forskningsrådenes historie* (2019), var det på 1990-tallet at omfanget av internasjonalisering i forsknings- og utviklingssamarbeid økte, og snart ble «nærmest synonymt med europeisering», med særlig henvisning til betydningen av de europeiske rammeprogrammene for forskning.⁹⁶ Deres definisjon på internasjonalisering er

aktiviteter knyttet til produksjon, overføring og bruk av kunnskap på tvers av landegrensene, men der de nasjonale grensene og de ulike nasjonalstatenes politikk fremdeles er av betydning.⁹⁷

Definisjonen speiler en utvikling der begrepet «internasjonalisering» på 2000-tallet har fått en administrativ og byråkratisk betydning: vitenskap som produksjon, fremfor vitenskap som internasjonalt samarbeid. Dette er en begrepsbruk Halvorsen og Faye advarte mot i 2006, med henvisning til at dette legger til grunn et kontrollsystem som utfordrer akademisk frihet:

Eit språk om nettverk og nodar på tross av og på tvers av grenser erstattar det nasjonalstatskulturelle systemspråket, og kvalitet og kvalitetskontroll blir innan denne internasjonala-

96 Schwach & Brandt 2019: 508.

97 Sst.: 491.

liserte utdanningspolitikken kanskje meir forma av mistillit enn tillit.⁹⁸

Kjernen i problematikken er forholdet mellom den opprinnelige formen for internasjonalt forskningssamarbeid (basert på vitenskap som internasjonal i sin natur), den «gamle» internasjonaliseringen (fokusert på blant annet studentutveksling som mål i seg selv), og den «nye» internasjonaliseringen (et strategisk virkemiddel for kvalitet som skal gjennomsyre institusjonen). Selv om de ulike formene for internasjonalisering dukket opp på ulik tid, lever de side om side med den opprinnelige formen for internasjonalt samarbeid. Både den «gamle» og den «nye» internasjonaliseringen har virkemidler som kan støtte opp om det. Den klare bevisstheten om at internasjonaliseringen bygger på en arv, er noe av forklaringen på at UiB framhever at initiativ og aktiviteter må komme fra fagmiljøene selv.

Internasjonalisering er ett av mange aspekter ved universitetets virksomhet, og de siste årene har flere gitt uttrykk for at den kan ha gått for langt. En særlig bekymring er knyttet til at bruken av engelsk som internasjonaliseringens språk skal gå på bekostning av norsk fagspråk, som diskutert i neste kapittel. I 2021 er ingen norskspråklige tidsskrift rangert blant de beste.⁹⁹ Risikerer UiBs internasjonaliserings-målsetting om at minst 80 prosent av forskningen skal publiseres i velrennomerte internasjonale kanaler, at bokmål og nynorsk reduseres til formidlingsspråk? UiBs svar har vært å stille krav til at internasjonale forskere skal lære seg norsk innen to år, men det er uklart hvordan denne klausulen har vært praktisert.

En annen problemstilling er knyttet til rekruttering. I oktober 2016 slo Morgenbladet stort opp at andelen utenlandske vitenskapelig ansatte i Norge mellom 2007 og 2012 hadde økt fra 15 til 20 prosent, og at dette utgjorde 60 prosent av den samlede veksten i antallet forskere i perioden. Statistikken kom fra Forskningsbarometeret 2014 og ble beskrevet som en «historisk invasjon» der «utlendinger tar flere og flere av de vitenskapelige jobbene i Norge».¹⁰⁰ Etter flere avisinnlegg inviterte Det Norske Videnskaps-

98 Halvorsen & Faye 2006: 93.

99 <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/>

100 Time, J.K. (2016, 7. oktober). «Historisk invasjon.» Morgenbladet.

Akademi et drøyt år senere til debatt med under tittelen «Hvor mange internasjonale forskere tåler Norge?». Til grunn ligger en antakelse om at norske forskere har kjennskap til særnorske forhold, og at deres forskning er mer samfunnsrelevant enn publikasjoner i internasjonale tidsskrift utført av internasjonale forskere. Denne antakelsen er omstridt.¹⁰¹ I 2021 valgte universitetsavisen *Khrono* å utnevne statsviter Cecilie Hellestveit fra Folkerettsinstituttet i Oslo til «Årets navn» for å ha satt spørsmålsteget ved økningen av utenlandske forskere ved norske utdanningsinstitusjoner.¹⁰² Kjernen i debatten er spørsmål om internasjonaliseringens grenser, og hvordan målsettingen om å bli internasjonalt ledende skal veies mot andre hensyn. Kort sagt: Hva skal universitetet være?¹⁰³ Om alle verdens universiteter skal måles og veies etter samme mal, hvorfor skal vi da ha universiteter i Norge?

Fra samarbeid til internasjonaliseringspolitikk

Dette kapittelet har vist at fagmiljø ved UiB var internasjonalt orientert lenge før internasjonalisering på 2000-tallet ble en politisk målsetting, og at betydningen har endret seg over tid. Konferanser, publikasjoner, reiser og forskerbesøk kan sammen med vitenskapsdiplomatiet betegnes som en «opprinnelig» internasjonalisering – før begrepet «internasjonalisering» ble tatt i bruk på 1980-tallet. Initiativene til denne formen for internasjonalt samarbeid kom i hovedsak innenfra, som havforskernes arbeid for å organisere internasjonale toktundersøkelser, og fysikernes rolle i etableringen av CERN. Da begrepet «internasjonalisering» ble tatt i bruk, var det uttrykk for en satsing, men også en måte å samle og koordinere eksisterende virksomhet på. Begrepet har over tid hatt ulike betydninger. Kapittelet har identifisert et skille i 1990, da internasjonaliseringen ble gjort til noe som kan måles og overvåkes over tid. Nøyaktig hva som skulle måles, ble til i spennet mellom det som ble ansett som relevant, og det som ble ansett som mulig å måle.

101 Se for eksempel Knutsen & Wig 2018.

102 Løkeland-Stai, E. & Vartdal, R. (2001, 17. desember). «Hun er Årets navn i akademia». *Khrono*. <https://khrono.no/hun-er-arets-navn-i-akademia/642662>

103 Langford, Aguilar-Søen, Carlson, Gross & D'Amico 2019: 85–93.

På 2000-tallet har internasjonaliseringen delvis vært et svar på politiske ønsker utenfra, balansert mellom kvalitetshevende forskningssamarbeid på tvers av landegrensene og konkurranse om begrensede ressurser. UiB har bygget et eget støtteapparat for å hjelpe til med søknadsskriving og nettverksbygging, og egne handlingsplaner som skal legge til rette for både UiB i verden og verden i UiB. At det å bedrive forskning innebærer samarbeid på tvers av landegrensene, er for de fleste fag en selvfølge, men formen og graden avhenger av hva som er ansett som relevant for forskningen den enkelte tar del i. I dette perspektivet dreier internasjonalisering seg først og fremst om tilrettelegging for god forskning. Samtidig er ulike fagfelt internasjonale på ulike vis, og internasjonalt samarbeid er ikke nødvendigvis like relevant for alle universitetets samfunnsoppdrag. I de siste årene har spørsmålet om internasjonaliseringen har gått for langt, fått stor oppmerksomhet.

Litteratur og kilder

- Angell, S.I. (2014). Norges omdømme som kulturland er høyt. Innlegg i norsk sjølvpresentasjon. *Arr. Idéhistorisk tidskrift*, 26(1), 97–109.
- Bagge, S. (1996). Samfunnsvitenskapens historie. I: N. Roll-Hansen, J. Goksøyr, L.M. Irgens, K.B. Helle, T.I. Bertelsen, R.K. Lie, A. Nernæs, K.A. Selvig, F.W. Thue, S. Bagge & K.H. Teigen *Universitetet i Bergens historie. Bind II* (s. 581–617). Bergen: Universitetet i Bergen.
- Beelen J. & Jones, E. (2015). Redefining internationalization at home. I: A. Curaj, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi & P. Scott (red.), *The European Higher Education Area: Between critical reflections and future policies* (s. 59–72). New York: Springer International Publishing.
- Bergsjø, P. (1996). *Action against AIDS. The story of MUTAN. A joint effort in North-East Tanzania 1989–1995 between Tanzania and Norway*. Bergen: Centre for International Health, University of Bergen.
- Brandt, T., Ingulstad, M., Larsen, E., Mangset, M. & Schwach, V. (2019). *Avhengig av forskning: De norske forskningsrådenes historie*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Collett, J.P. (2004). Frihetens tunge bær. *Nytt norsk tidskrift*, 21(2), 182–193.
- Curaj, A., Matei, L., Pricopie, R., Salmi, J. & Scott, P. (red.) (2015). *The European Higher Education Area: Between critical reflections and future politics*. New York: Springer International Publishing.
- Ellingsen, G. (2012). *Varme havstrømmer og kald krig. «Bergensstrømmåleren» og vitenskapen om havstrømmer fra 1870-årene til 1960-årene* (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.
- Ellingsen, G. (2016). Været, verden og vitenskap på 1700-tallet. I: J. Sanden (red.), *Romsdalsmuseets Årbok 2016* (s. 189–199). Molde: Bokbinderiet Johnsen.
- Forland, A. & Haaland, A. (1996). *Universitetet i Bergens historie. Bind I*. Universitetet i Bergen.
- Frølich, N. (2008). Justification and drivers. Higher education institutions' strategies of internationalisation. I: Å. Gornitzka & L. Langfeldt (red.), *Borderless knowledge. Understanding the «new» internationalisation of research and higher education in Norway* (s. 103–124), Higher Education Dynamics, 22. Dordrecht: Springer.
- Førland, T.E. (2009). En kritisk kommentar til historieevaluerings metaramme. *Historisk tidskrift*, 88(1), 105–112.
- Gornitzka, Å. & Langfeldt, L. (red.) (2008). *Borderless knowledge. Understanding the «new» internationalisation of research and higher education in Norway*. Higher Education Dynamics, 22. Oslo: Springer.

- Graue, A. & Sælen, K.A. (red.) (1989). *Universitet og samfunn: Festskrift til Magne Lerheim på 60-årsdagen den 14. desember 1989*. Bergen: Alma Mater Forlag.
- Gronmo, S. & Henriksen, B. (red.) (1997). *Society, university and world community: Essays for Ørjar Øyen*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Halvorsen, T. & Faye, R. (2006). *Evaluering av Kvalitetsreformen*. Delrapport 8: Institusjonalisering. Røkkansenteret/NIFU STEP/Norges forskningsråd.
- Hermann, A., Krige, J., Mersits, U. & Pestre, D. (1987). *History of CERN: Launching the European Organization for Nuclear Research*. Amsterdam: North Holland Publishers.
- Hernes, G. (1986, 31. desember). Kan man ha ambisjoner i Norge? *Dagbladet*.
- Hovdum, A.R., Kuhnle, S. & Stokke, L. (red.) (1990). *Visjoner om velferdssamfunnet*. Bergen: Alma Mater Forlag.
- Høyvik, R.E. (2014). «Fram fra skjoldets skygge». *Norsk arbeid med kulturrelasjoner overfor utlandet 1945–1973*. (Masteroppgave). Universitetet i Bergen.
- Knudsen, J.P. & Lauvdal, T. (red.) (2019). *Geografi, kunnskap og vitenskap. Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Knutsen, C.H. & Wig, T. (2018). Internasjonalisering nå! *Nytt Norsk Tidsskrift*, 35(3–4), 312–321. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2018-03-04-12>
- Komotar, M.H. (2019). Global university rankings and their impact on the internationalization of higher education. *European Journal of Education, Research, Development and Policy*, 54(2), 299–310.
- Kuhnle, S. (red.) (1986). *Det politiske samfunn: Linjer i norsk statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kuhnle, S. (1990). Den skandinaviske velferdsmodellen – skandinavisk? velferd? modell? I: A.R. Hovdum, S. Kuhnle & L. Stokke (red.), *Visjoner om velferdssamfunnet* (s. 12–20). Bergen: Alma Mater Forlag.
- Kunnskapsdepartementet (2011). *Forskningsbarometeret 2011: Kunnskap for fremtida*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/forskningsbarometeret-2011/id71247/>
- Landøy, A., Ghinculov, S. & Repanovici, A. (red.) (2019). *International trends in academic library development*. Chişinău: Cartdidact. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3524992>
- Langford, M., Aguilar-Støen, M.C., Carlson, A., Gross, L. & D'Amico, G. (2019). Fra internasjonalisering til mangfold. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 36(1), 85–93. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2019-01-09>
- Larsen, I.M. (1995). *Universitetenes forskningspolitikk*. NIFU Rapport 7/95. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Lerheim, M. (1988). Universitetene og forskningsinstitusjonene: Oppgaver og roller i den videre internasjonalisering. I: P. Sjøholt (red.), *Internasjonalisering av norsk næringsliv. Forutsetninger og muligheter* (s. 109–116). Rapport nr. 103. Bergen: Industriøkonomisk Institutt, Institutt for geografi, NHH.
- Lerheim, M. & Digernes, O. (1986). *Innstilling fra utvalg nedsatt av Universitetsrådet: Nasjonalt utvalg for utviklingsrelatert forskning og utdanning*. Universitetet i Bergen.
- Meld. St. 7 (2014–2015). *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015–2024*.
- Meld. St. 18 (2014–2015). *Konsentrasjon for kvalitet. Strukturereform i universitets- og høyskolesektoren*.
- Michelsen, S. & Aamodt, P.O. (2007). *Evaluering av Kvalitetsreformen. Sluttrapport*. Oslo: Norges forskningsråd.
- Musselin, C. (2019). New forms of competition in higher education. *Socio-Economic Review*, 16(3), 657–683.
- NOKUT (2011). *Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring (NKR)*. Kunnskapsdepartementet. Hentet fra https://www.nokut.no/siteassets/nkr/nasjonalt_kvalifikasjonsrammeverk_for_livslang_laring_nkr_nn.pdf
- Norseng, P. (1967). Internasjonalt samarbeid innenfor samfunnsforskningen. *Forskningsnytt*, 12(2–3), 46–50.
- NOU 1985: 35. *Utvalget for vurdering av den offentlige forvaltning i det eksportfremmende arbeid*.
- NOU 1988: 28. *Med viten og vilje*.
- NOU 1989: 13. *Grenseløs læring Mottak av utenlandske studenter, studentutveksling og internasjonalisering*.
- NOU 2008: 3. *Sett under ett. Ny struktur i høyere utdanning*.
- Nyborg, P. (2013). Universitets- og høyskolesamarbeid gjennom 50 år. Tale for Universitets- og høyskolerådets 50-årsjubileum 13. november 2007. *Michael*, 13(14), 216–223.
- Nyborg, P. (2014a). *Det Nordiske Universitetssamarbeidet vokser frem* (notat). Hentet fra <https://docplayer.me/51115467-Det-nordiske-universitetssamarbeidet-vokser-frem-de-forste-arene.html>

- Nyborg, P. (2014b). *The roots of the European University Association* (notat). Hentet fra <https://eua.eu/component/attachments/attachments.html?task=attachment&id=853>
- Olsen, H. (1999). *Internasjonalisering ved de norske høyere utdanningsinstitusjonene. Omfang og organisering av formaliserte institusjonelle aktiviteter*. NIFU Rapport 1/99. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Piro, F., Hovdhaugen, E., Elken, M., Sivertsen, G., Benner, M. & Stensaker, B. (2014). *Nordiske universiteter og internasjonale universitetsrangeringer: Hva forklarer nordiske plasseringer og hvordan forholder universitetene seg til rangeringene?* NIFU rapport 25/2014.
- Roll-Hansen, N., Goksøyr, J., Irgens, L.M., Helle, K. B., Bertelsen, T.I., Lie, R.K., Nernæs, A., Selvig, K.A., Thue, F.W., Bagge, S. & Teigen, K.H. (1996). *Universitetet i Bergens Historie. Bind II*. Universitetet i Bergen.
- Schwach, V. & Brandt, T. (2019). Internasjonaliseringsagenten. I: T. Brandt, M. Ingulstad, E. Larsen, M. Mangset & V. Schwach, *Afhengig av forskning: De norske forskningsrådenes historie* (s. 491–510). Bergen: Fagbokforlaget.
- Sjøholt, P. (red.) (1988). *Internasjonalisering av norsk næringsliv. Forutsetninger og muligheter*. Rapport nr. 103. Bergen: Industriøkonomisk Institutt, Institutt for geografi, NHH.
- Stensaker, B. (2006). *Evalueringsrapport av Kvalitetsreformen. Delrapport 5. Kvalitet som forhandling: NOKUT i norsk høyere utdanning 2003–2006*. Bergen / Oslo: Rokkansenteret/NIFU-STEP.
- St.meld. nr. 63 (1986–1987). *Om enkelte handelspolitiske spørsmål*.
- St.meld. nr. 42 (1987–1988). *Om u-landsorientert utviklingsforskning*.
- St.meld. nr. 40 (1990–1991). *Fra visjon til virke. Om høgre utdanning*.
- St.meld. nr. 39 (1998–1999). *Forskning ved et tidsskille*.
- St.meld. nr. 27 (2000–2001). *Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*.
- St.meld. nr. 14 (2008–2009). *Internasjonalisering av utdanning*.
- Stubhaug, A. (2019). *Stein Rokkan fra periferi til sentrum*. Bergen: Vigmostad & Bjørke.
- Sørbo, G.M. & Bjorvatn, B. (1989). Universitetet og den tredje verden. I: A. Graue & K.A. Sælen (red.), *Universitet og samfunn: Festskrift til Magne Lerheim på 60-årsdagen den 14. desember 1989* (s. 173–179). Bergen: Alma Mater Forlag.
- Sovik, M. (2019). *Strategier for internasjonalisering ved norske universiteter og høyskoler*. Notatserie nr. 2. Oslo: Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning (Diku).
- Universitetet i Bergen (2001). *Universitetet tar mål av seg ... Evalueringen av Universitetet i Bergen 2001*.
- Vollset, M., Hornnes, R. & Ellingsen, G. (2018). *Calculating the world. The history of geophysics as seen from Bergen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Wisted, B. & Mathisen, W.C. (1993). *Organisjons-evaluering av Miljø- og utviklingsprogrammet i NAVF (SMU)*. NAVFs utredningsinstitutt. Rapport 3/93. Oslo: Norges forskningsråd.
- Aamodt, P.O. & Lyby, L. (2019). Instrument eller institusjon? Skiftende politiske prioriteringer. I: J.P. Knudsen & T. Lauvdal (red.), *Geografi, kunnskap og vitenskap. Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning* (s. 25–52). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.